



OPBOUWWERK BRUSSEL

83

Jaargang
21



Nieuws uit RisoBrussel

Verant. uitgever: Rohnny Buyens
Antwerpsesteenweg 295, 1000 Brussel
Driemaandelijks informatieblad
Nr. 83 - Maart 2005 - Jaargang 21

Editoriaal

Brussels Gekleurd/Bruxelles en Couleurs is in 1992 ontstaan uit de bezorgdheid van een aantal Brusselse verenigingen in de nasleep van zwarte zondag '91. Bedoeling was het samenleven in volkswijken (zeg dus maar achterstandswijken) op een positieve manier onder de aandacht te brengen en te bevorderen via allerlei socio-culturele activiteiten.

Het initiatief is momenteel aan zijn veertiende jaargang toe en de globale inspanning bundelt jaarlijks de energie van meer dan honderd organisaties. Uitgangsbord en nog steeds de belangrijkste pijler van de werking van Brussels Gekleurd/Bruxelles en Couleurs zijn de wijkfeesten waarvan er in 2004 zowat 34 voor projectsubsidies in aanmerking kwamen. In de wijken waar RisoBrussel aan de slag is spelen opbouwwerkers reeds lang een belangrijke, want meestal coördinerende rol in de realisatie van deze evenementen. Zij zien er immers een belangrijk instrument in om voor het opbouwwerk cruciale doelstellingen te realiseren als daar zijn: inspelen op mogelijkheden van bewoners en actoren in de wijk, wijkbewoners actief betrekken bij de organisatie van activiteiten, inter-culturele contacten bevorderen en samenwerking tussen organisaties realiseren. Deze aandachtspunten kaderen in de meer globale doelstelling van sociale wijkontwikkeling: uitsluiting tegengaan en solidariteit bevorderen. Dit zijn ook de doelstellingen van Brusselse Gekleurd/Bruxelles en Couleurs.

Zoals de naam reeds aanduidt is Brussels Gekleurd/Bruxelles en couleurs een tweetalig initiatief dat in 1996 in een vzw structuur werd gegoten. Het wordt financieel ondersteund door de twee gemeenschappen en hier en daar gemeentelijke overheden maar het moet gezegd dat vooral de Vlaamse input via de VGC doorslaggevend is. Het dient anderzijds ook gezegd dat het financiële luik van Brussels Gekleurd/Bruxelles en Couleurs reeds jaren een zorgenkind is. Komt daarbij dat de koek even groot blijft maar van jaar tot jaar (door het groeiende succes in de wijken) in steeds kleinere stukken moet worden verdeeld.

Het is dan ook niet te verwonderen – en nu komen we tot de orde van de dag – dat de verantwoordelijken van Brussels Gekleurd/Bruxelles en Couleurs in de omzendbrief 2005 potentiële initiatiefnemers herinneren aan de oorspronkelijke doelstellingen voor het organiseren van wijkfeesten. Een pensenkermis hier of daar mag best wel eens opnieuw op haar achterliggende doelstellingen bevraagd worden. Er zal dus strenger toegekeken worden en RisoBrussel kan zich daar volmondig achter scharen.

Meer reserves hebben we bij een nieuw criterium dat in het selectieproces een rol zal spelen: de mate namelijk waarin een project vernieuwend of origineel is. Nu heeft RisoBrussel niets tegen vernieuwing of originaliteit op zich. Nieuwe inzichten in de praktijk realiseren is één van de bestaansredenen van opbouwwerk. Maar de kwalificaties vernieuwing en originaliteit hebben noodgedwongen iets arbitrairs. Wat maakt dat iets vernieuwend of origineel is en wanneer is iets vernieuwender en origineler dan iets anders? Bovendien leert de ervaring dat een goed of geslaagd wijkfeest eerder steunt op herkenbaarheid, vertrouwdeheid en traditie (wat niet wil zeggen dat het experimentele geen kans zou kunnen krijgen). Dit is dus een pleidooi om initiatieven vooral op de basisdoelstellingen te bevragen en af te rekenen.

Als dan blijkt dat het kostenplaatje bij gelijke middelen onbeheersbaar blijft, dan moeten overheden o.i. geen bijkomende selectiecriteria aanvoeren maar ligt het actiepunt elders. Dan moeten ze, overeenkomstig de vraag van goedgefundeerde projecten, meer middelen ter beschikking stellen zodat die projecten kunnen bijdragen aan wat die overheden zelf momenteel zo na aan het hart ligt: sociale cohesie. Een vertaling van beleidsprioriteiten naar de begroting noemt men zoiets. Dit alles zou een aardige test kunnen opleveren op het vlak van bi-communautaire samenwerking en dus op het vlak van bereidheid van Brusselse politici om samen te investeren in een grensoverschrijdend stadsproject met en door bewoners. Wanneer grote cultuurhuizen gezamenlijk hun schouders onder culturele manifestaties zetten, kan het alvast wel. (ast)

„De Noord aan 't woord“

Bewonerscomités Noordwijk slaan nieuwe wegen in

De bewonerscomités in de Noordwijk kennen een lange geschiedenis. In 1969 ontstond een lokaal actiecomité dat ijverde voor de herhuisvesting van gezinnen die naar aanleiding van het Manhattan-plan uit hun woningen werden verdreven. In de jaren die daarop volgden zagen verscheidene buurt- en bewonerscomités die zich met één specifiek thema bezig hielden het daglicht (bv. Bewonersorganisatie Harmonieblok of Arbeidsstraat).

Sinds 1983 ondersteunt RisoBrussel het bewonerscomité van de Harmoniebuurt. In 1995 werd ook in de Oude Noordwijk een bewonerscomité opgericht. Een aantal successen van deze comités zijn het compensatiedossier met Batipromo in de Harmoniebuurt (waardoor sociale woningen werden gebouwd en een buurthuis ter beschikking van de buurtbewoners werd gesteld), de geslaagde heraanleg van de Antwerpsesteenweg, de installatie van een pompstation onder de Antwerpsesteenweg (tegen wateroverlast), een belangrijke inhoudelijke inbreng bij opstellen van het wijkcontract Noord...

De laatste jaren zagen we het engagement van de bewoners echter tanen. Zowel organisaties als bewoners stelden al een tijdje vast dat het altijd dezelfde mensen zijn die zich willen inzetten voor de wijk. Deze groep wordt alsmaar kleiner. Hiervoor kunnen verschillende oorzaken worden aangewezen („defaitisme”, diverse moeilijkheden in privé-situatie, ouderdom...). Deze vaststelling verplichtte ons tot een ernstige bevraging van onze werking, waarbij een grotere en effectieve inbreng van de bewoners bij de „leefbaarheid” in hun wijk centraal staat.

Om te weten te komen welke de verwachtingen ten aanzien van het opbouwwerk en de buurtcomités zijn voerde Opbouwwerk Noordwijk in het voorjaar 2004 een enquête uit bij een honderdtal willekeurig gekozen buurtbewoners. Aan de hand van deze enquête wensten we een



Markt op de Antwerpsesteenweg

Foto: Michel Demol

zicht krijgen op de thema's die de bewoners van de wijk bezig houden. We gingen hiervoor van deur tot deur, interviewden moeders aan de schoolpoorten, gingen langs in cafeetjes en wasserettes ... Dit resulteerde in een „memorandum voor de Noordwijk” dat de komende jaren zal dienen als handvest van de bewonerscomités. Belangrijk voordeel van dit document is dat het niet enkel de mening vertolkt van de „actievoelingen” van de buurtcomités en andere organisaties, maar ook weergeeft wat de „modale” buurtbewoner van zijn wijk vindt.

Op basis van dit memorandum wordt het ook mogelijk om stapsgewijs thema per thema (bv. verkeersveiligheid, netheid...) op de politieke agenda te plaatsen (via overleg met stadsbestuur of via acties).

Hiervoor willen we in eerste instantie een aantal buurtbewoners intensief begeleiden om hen in staat te stellen om voorstellen uit ons memorandum naar behoren te kunnen vertolken en verdedigen op een (nog op te richten / af te dwingen) overlegplatform met de Stad Brussel. Deze „delegatie” bestaat momenteel uit acht afgevaardigden van de bewonerscomités van de Harmoniebuurt en de Oude Noordwijk. Driemaandelijks zullen zij hun activiteiten toelichten op een algemene buurtvergadering.

Op 4 maart 2005 vond een wijkwandeling plaats tijdens dewelke leden van de bewonerscomités ons memorandum voorstelden aan de Burgemeester en verschillende schepenen en gemeenteraadsleden. De eerste reacties waren positief: zowel de duidelijkheid van onze voorstellen als onze manier van werken (duidelijke, goed gestructureerde gesprekspartner) werden op prijs gesteld. Op een aantal van onze voorstellen werd prompt ingegaan, andere werden dan weer „niet realiseerbaar” bevonden. Tussen bewoners en beleidsverantwoordelijken ontstonden bij momenten levendige discussies.

De eerste contacten zijn dus gelegd. Afwachten hoe dit verder zal verlopen...

Bewonersbevraging Noordwijk

Inleiding

In het voorjaar 2004 organiseerde RisoBrussel – Opbouwwerk Noordwijk een bewonersbevraging in de Noordwijk (Stad Brussel). Aan de hand van een vragenlijst werd aan meer dan honderd buurtbewoners gevraagd wat zij van hun wijk vinden en wat zij voorstellen om een aantal probleemsituaties op te lossen. De resultaten werden vertrouwelijk behandeld. In onze vragenlijst legden we de focus op de zgn. indicatoren van „leefbaarheid”⁽¹⁾. Verschillende dimensies en deelaspecten maken deel uit van het begrip „leefbaarheid”:

- a) De fysieke kwaliteit van de woonomgeving, aantal en niveau van voorzieningen, woningvoorraad, kwaliteit van de woonomgeving;
- b) De sociale samenhang/cohesie en onderlinge betrokkenheid en interactie bij buurt en samenleving, sociaal-economische en etnische integratie, vrijwilligerswerk, verenigingsleven, informele zorg;
- c) De veiligheid, criminaliteit, slachtofferrisico, onveiligheidsbeleving, verkeersoverlast.

In onze vragenlijst peilden we vooral naar leefbaarheidsproblemen die zich in de wijk manifesteren en die ook in de wijk ontstaan *en* opgelost kunnen worden. Een voorbeeld om dit duidelijk te stellen: in onze vragenlijst vroegen we wat de buurtbewoners vinden van de kwaliteit van de speelpleintjes omdat een eventuele aanpassing van deze terreintjes vrij eenvoudig op wijkniveau kan gebeuren. Problemen inzake werkloosheid kwamen dan weer nauwelijks aan bod omdat dit volgens ons een probleem is dat de wijkgrenzen ruim overstijgt. Een gewestelijke, ja zelfs mondiale



Wijkwandeling met Burgemeester Thielemans.

Foto: Valentine De Lannoy

(1) MEERT, H. & STORME, A. (2003), Leefbare stedelijke wijken: uitdagingen en valkuilen voor het opbouwwerk. In: BAERT, H., e.a. (red.), Handboek Samenlevingsopbouw in Vlaanderen. Tweede volledig herwerkte uitgave. Brugge, Die Keure, blz. 357-375.

aanpak hiervan is vereist (we geven trouwens grif toe dat het onderscheid tussen beide categorieën niet steeds even duidelijk is...).

Dit betekent níét dat we geen oog hebben voor problemen die de wijkgrenzen overstijgen. Integendeel, Opbouwwerk Noordwijk was in het verleden reeds actief betrokken bij acties die sociale problemen op een hoger niveau aankaartten en zal dit ook blijven doen.

Het betekent wél dat we hier een bescheiden, realistisch, door de buurtbewoners „gedragen” programma voor de verhoging van de „leefbaarheid” in de Noordwijk presenteren. We hopen van harte dat de bevoegde beleidsverantwoordelijken – we denken in eerste instantie aan het Brusselse stadsbestuur – hiervoor open zullen staan. Wij – en met ons de bewonerscomités van de Noordwijk – zijn alvast bereid om hierover een constructieve dialoog aan te gaan.

Technische gegevens

Wie werd geïnterviewd?

We interviewden 113 buurtbewoners. Deze werden willekeurig gekozen (lukraak aanbellen, interviews op straat, in wassalons, op café...). Iedereen kreeg een vragenlijst voorgelegd die mondeling werd overlopen en door een enquêteur werd ingevuld. Een interview nam gemiddeld dertig minuten in beslag. Hoewel dit géén strikt wetenschappelijk onderzoek was, zijn we er toch in geslaagd om een behoorlijke „dwarsdoorsnede” van de bevolking te interviewen. (2)

(2) Een „behoorlijke dwarsdoorsnede van de bevolking” betekent niet hetzelfde als een „representatieve steekproef”. De resultaten van onze enquête kunnen niet zonder meer worden veralgemeend voor de gehele bevolking van de Noordwijk. Wanneer we in deze nota de term „X% van de buurtbewoners vindt dat...” gebruiken, bedoelen we in feite „X% van de door ons geïnterviewde buurtbewoners vindt dat...”.

(3) De Harmoniebuurt is het deel van de Noordwijk (Stad Brussel) gelegen tussen de kleine Ring, het kanaal, de Albert II-laan en de Simon Bolivarlaan; de sociale woonblokken zijn de wooncomplexen van de Brusselse en Lakense Haard langs de Antwerpsesteenweg en de Helihavenlaan; de Oude Noordwijk is het gedeelte van de Noordwijk tussen de Helihavenlaan en de De Troozsquare.

Enkele cijfers

Op 113 geïnterviewden waren er:

- 55% mannen en 45% vrouwen;
- 30% jongeren (16-24 jaar), 51% volwassenen (25-59 jaar) en 19% ouderen (+60 jaar);
- 31% Belgen, 30% Marokkanen, 12% Turken; 10% Afrikanen (vnl. Congo), 8% Zuid-Europeanen (vnl. Spanje, Italië, Griekenland), 4% Oost-Europeanen (vnl. Balkan) en 4% Noord-Europeanen (Frankrijk, Nederland);
- scholieren en studenten (24%), arbeiders en bedienden (27%), zelfstandigen (10%), werkzoekenden en leefloners (21%) en gepensioneerden (17%);
- 40% Harmoniebuurt, 10% sociale woonblokken, 50% Oude Noordwijk.⁽³⁾

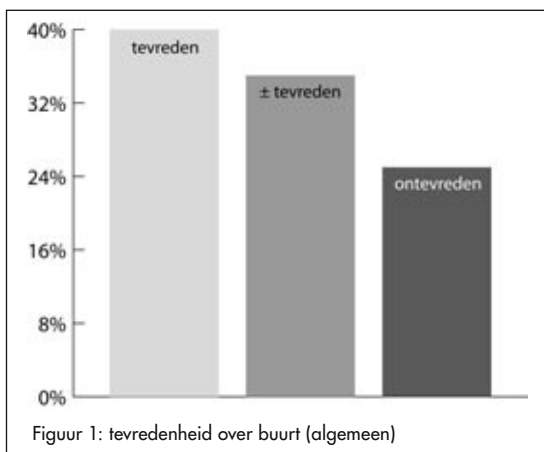
Resultaten

De buurt (algemeen)

Een eerste vraag peilde naar wat de bewoners van hun buurt vinden. Dit werd niet verder gespecificeerd, wat als belangrijk voordeel heeft dat we zo een goed zicht krijgen op welke de thema's zijn die de geïnterviewden spontaan aandragen.

Vier op tien (40%) van de geïnterviewden zijn tevreden over de buurt. Eén op drie (35%) is min of meer tevreden en één op vier (25%) is ontevreden (figuur 1).

Vooraf de bewoners van de Harmoniebuurt zijn tevreden (43%), gevolgd door de bewoners van de Oude Noordwijk (38%) en de sociale woonblokken (18%).



Als voornaamste positieve punten worden genoemd:

- goede sociale contacten (33%);
- de gunstige ligging (nabij stadscentrum en openbaar vervoer) (21%);
- de kwaliteit van de openbare ruimte (straten, parken) (17%).

Eén op vijf geïnterviewden (21%) kon geen positieve elementen bedenken.

Voornaamste minpunten zijn:

- het gebrek aan properheid (32%);
- onveiligheid (30%);
- slechte kwaliteit van de openbare ruimte (straten, parken) (15%);
- de „overbevolking” van de buurt (huisjesmelkers, kleine woningen...) (10%);
- de aanwezigheid van prostituees (in Harmoniebuurt) (8%).



Het sluikestort op de Helihavenlaan

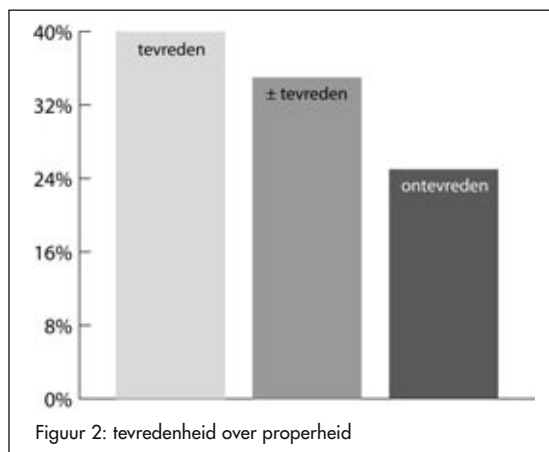
Foto: Michel Demol

Eén op zes geïnterviewden (13%) had geen negatieve bemerkingen.

Properheid

Het gebrek aan properheid zit heel wat buurtbewoners dwars. Dit blijkt duidelijk uit figuur 2: bijna zes op tien buurtbewoners (57%) zijn ontevreden over de netheid in hun buurt, één op vijf (19%) is min of meer tevreden en één op vier (25%) is tevreden.

Voorals in de Oude Noordwijk zijn de bewoners ontevreden (67%), gevolgd door de sociale woonblokken (64%) en de Harmoniebuurt (40%).



De meest geformuleerde pluspunten zijn :

- onderhoud van de openbare ruimte door straatvegers (37%);
- regelmatige afvalophaling (17%)

Vier op tien geïnterviewden (43%) kon geen positieve punten bedenken.

Voornaamste minpunten zijn:

- zwerfvuil (39%);
- sluikestorten (20%);
- vuilniszakken die op het verkeerde moment worden buitengezet (20%);
- slechte staat van en gebrek aan openbare vuilnisbakken en „onvolledige” ophaling van huisvuil (16%);
- hondenpoep (7%).

Eén op zeven geïnterviewden (15%) had geen negatieve bemerkingen.

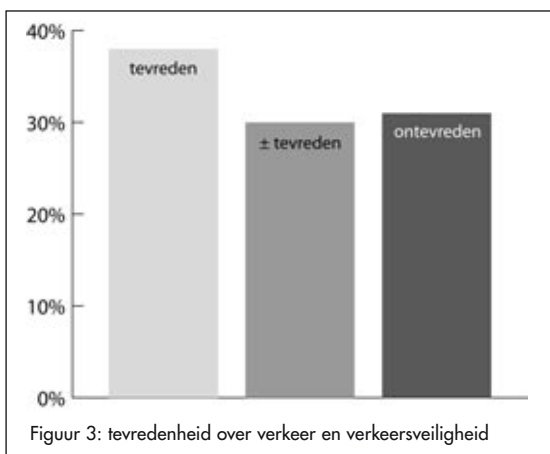
De voorstellen die de bewoners formuleren om de netheid in hun buurt te verhogen zijn:

- Meer controleren en bekeuren van overtreiders (sluikstorten, verkeerd buitengeplaatste vuilniszakken...) (25%);
- informeren en sensibiliseren van de bewoners (19%);
- meer en beter onderhouden openbare vuilnisbakken (17%);
- meer straatvegers (11%);
- meer controle op het werk van Net-Brussel (huisvuilophaling) en de straatvegers (6%);
- aan huis ophalen van groot huisvuil (bv. twee maal per jaar in de hele buurt) (5%);
- meer huisvuilophaling (3 maal per week) (5%).

Andere voorstellen die (minder frequent) werden geformuleerd zijn de creatie van bijkomende hondentoiletten (vooral in Harmoniebuurt), openbare toiletten en containers voor glas en kleding.

Verkeer en verkeersveiligheid

Een ander onderwerp in onze vragenlijst was verkeer en verkeersveiligheid. Dit omvat zowel het aanbod aan openbaar vervoer als de beschikbare parkeer ruimte, de verkeersveiligheid...



Drie op tien buurtbewoners (31%) zijn hier ontevreden over, evenveel mensen (30%) zijn min of meer tevreden en vier op tien buurtbewoners (38%) zijn tevreden. Er zijn geen opmerkelijke verschillen tussen de verschillende buurten.

De positieve zaken die de buurtbewoners aandragen inzake verkeer zijn:

- goed aangelegde en onderhouden straten (21%);
- de nabijheid van het openbaar vervoer (18%);

- de gunstige ligging van de wijk (nabij stadscentrum, autowegen...) (10%).

De helft van de geïnterviewden (52%) had geen bijzondere positieve bedenkingen.

Voornaamste minpunten zijn:

- het gebrek aan parkeerplaatsen (49%);
- het niet naleven van de verkeersregels (vooral overdreven snelheid) (29%);
- sluikverkeer (14%);

Eén op zes geïnterviewden (16%) had geen opmerkingen.



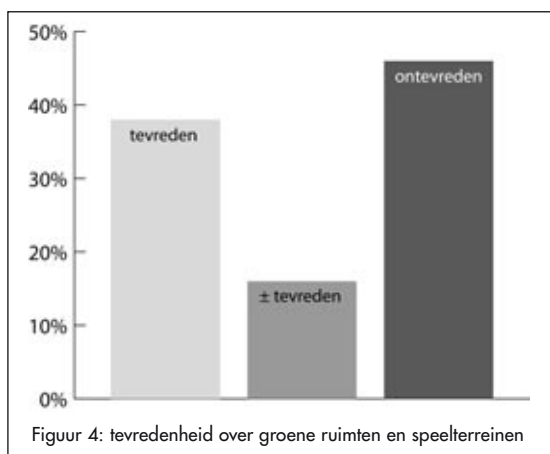
De voorstellen van de bewoners inzake verkeer en verkeersveiligheid zijn:

- meer parkeerplaatsen voor bewoners (20%);
- meer en hogere snelheidsdrempels op Antwerpsesteenweg en Groendreef (17%);
- meer snelheidscontroles door politie (13%);

Andere voorstellen zijn: meer fietspaden, invoering zone 30, meer verkeerslichten en minder auto's.

Groene ruimten en speelreinen

Terwijl voor de andere thema's geldt dat de buurtbewoners hier meestal vrij eensgezind over zijn (duidelijk overwicht van tevreden



Dit plekje kan omgebouwd worden tot speelpleintje.

Foto: Michel Demol

of ontevreden), is dit veel minder het geval voor de tevredenheid over de groene ruimten en speelreinen in de buurt: iets minder dan de helft van de geïnterviewden (46%) is ontevreden over de beschikbare groene ruimten, één op zes (16%) is min of meer tevreden en vier op tien (38%) zijn tevreden.

Splitsen we dit op per buurt, dan merken we dat de inwoners van de sociale woonblokken het vaakst tevreden zijn over de beschikbare groene ruimten (73%). In de Oude Noordwijk is 41% tevreden en in de Harmoniebuurt slechts 26% (opmerkelijk is dat het Maximiliaanpark door vele bewoners van de Harmoniebuurt als „te ver” en „te gevaarlijk” wordt beschouwd).

De meest gehoorde positieve punten zijn :

- De aanwezigheid van grote parken (Maximiliaanpark, Gaucheretpark) (44%) ;
- De helft van de geïnterviewden (49%) had geen positieve opmerkingen.

De meest voorkomende negatieve opmerkingen zijn:

- te weinig parken en speelpleintjes (44%);
- onveiligheid (kleine kinderen worden verjaagd, criminaliteit, vandalisme...) (27%);
- onaangepaste infrastructuur (bv. te weinig speeltuigen voor jonge kinderen) (27%);
- slecht onderhouden infrastructuur (banken, speeltuigen, hondenpoep in parken...) (13%).

De voorstellen van de bewoners om hieraan te verhelpen zijn:

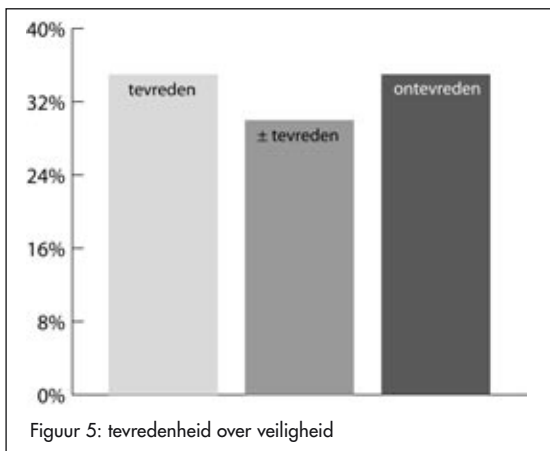
- meer speelpleintjes (vooral voor kleine kinderen) en parken (31%);
- beter toezicht op speelpleintjes en parken (16%);
- speelpleintjes en parken beter onderhouden (10%);
- omheining rond speelpleintjes (7%);

Andere voorstellen zijn: meer groen in de straten, beter aangepaste speeltoestellen en de inrichting van speelstraten.

Veiligheid

Eerder zagen we dat drie op tien buurtbewoners ontevreden zijn over (het gebrek aan) veiligheid in hun buurt. Dit wordt bevestigd in figuur 5: een

op drie buurtbewoners (35%) is ontevreden, drie op tien (30%) zijn min of meer tevreden en één op drie is tevreden (35%). Vooral in de sociale woonblokken ligt het aantal ontevreden erg hoog (64%) in vergelijking met de Harmoniebuurt (33%) en de Oude Noordwijk (29%).



De meest aangehaalde positieve punten zijn:

- aanwezigheid van politie in straatbeeld (21%);
- relatief groot gevoel van veiligheid (zeker in vergelijking met andere buurten) (16%).

De helft van de ondervraagden (49%) kon geen positieve zaken bedenken.

Vaakst voorkomende minpunten zijn:

- veel criminaliteit (overvallen, diefstallen in wagens, vandalisme...) (33%);
- gebrekkige werking politie (te weinig zichtbaar, openingsuren commissariaat...) (27%);
- onveiligheidsgevoel (rondhangende jongeren, onbewaakte zones, prostitutie in Harmoniebuurt...) (25%).

Eén op vijf buurtbewoners (21%) had geen negatieve opmerkingen.

De voorstellen van de bewoners om de veiligheid in hun buurt te verhogen zijn:

- meer politie op straat (49%);
- politie moet ook 's avonds en 's nachts bereikbaar zijn (13%);
- aanleg van afgebakende prostitutiezone (9% in Harmoniebuurt).

Andere voorstellen zijn: betere communicatie tussen politie en bewoners, betere straat-

verlichting, meer toezicht door stadswachten en aanbrengen van camera's op „kritieke” plaatsen.

Activiteiten

Algemeen

We stelden de vraag aan welk soort activiteiten er (meer) behoefte is in de wijk. Dit zijn:

- activiteiten voor kinderen en jongeren (50%);
- sportactiviteiten (19%);
- straat- en wijkfeesten, brocantes... (18%);
- ontmoetingsruimte voor buurtbewoners (12%);
- culturele activiteiten (7%)

Andere voorstellen zijn het inrichten van activiteiten voor gepensioneerden en vrouwen, taallessen voor migranten en huiswerkklassjes. De bewoners verwachten veel van de in opbouw zijnde polyvalente zaal aan de Antwerpsesteenweg (activiteiten voor jongeren, sport, feestzaal, cultureel aanbod...).

Bewonerscomité

RisoBrussel ondersteunt de bewonerscomités van de Harmoniebuurt en de Oude Noordwijk. We gingen na in hoeverre deze gekend zijn:

- een op drie ondervraagden (32%) kent het comité van de Harmoniebuurt.
- bijna de helft van de ondervraagden (45%) kent het comité van de Oude Noordwijk.

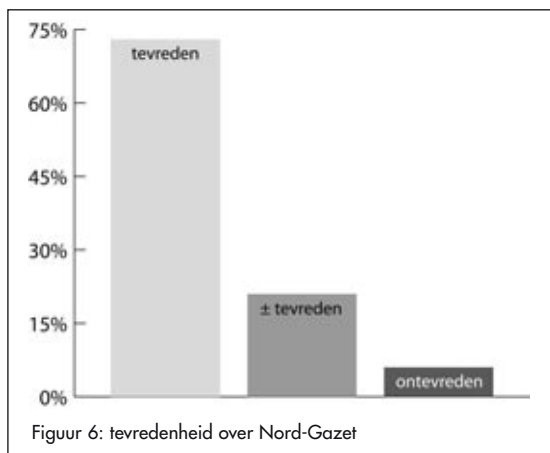
Hun bekendheid danken de comités vooral aan de organisatie van activiteiten (wijkfeest, bloemen markt), aan grotere acties (heraanleg Antwerpsesteenweg, speeltuin Sint-Rochusschool) en aan de berichtgeving in de Nord-Gazet.

We vroegen de buurtbewoners ook welke thema's door de comités ter harte moeten worden genomen. De vaakst geciteerde onderwerpen zijn properheid (sensibiliseringsacties), veiligheid (overleg met politie), stedenbouw (groene ruimten, leegstaande woningen...), verkeersveiligheid, organisatie van wijkfeesten en activiteiten voor kinderen en jongeren. Met andere woorden: de thema's die hier reeds aan bod kwamen.

Ongeveer de helft van de ondervraagden verklaarde zich bereid om in de toekomst mee te werken met de bewonerscomités.

Nord-Gazet

Sinds 1997 brengt RisoBrussel de twee-maandelijkse wijkkrant Nord-Gazet uit. We gingen de bekendheid hiervan na. Twee op drie buurtbewoners kennen de Nord-Gazet. Drie vierde van de lezers (73%) is tevreden over deze wijkkrant, één op vijf (21%) is min of meer tevreden en een kleine groep (6%) is ontevreden. Er is geen opvallend onderscheid tussen de verschillende deelbuurten.



De meest vermelde positieve punten zijn:

- informatie over de buurt (algemeen, activiteiten);
- buurtbewoners kunnen er hun mening in kwijt.

De voornaamste minpunten zijn:

- de Nord-Gazet verschijnt te weinig (maandelijks zou beter zijn);
- onvoldoende informatie/artikels bestemd voor jongeren;
- de Nord-Gazet richt zich vooral op ouderen;
- onvoldoende „interculturele” artikels.

Reacties van de organisaties

De resultaten van onze enquête werden op 25 mei en 26 juni voorgesteld aan verschillende organisaties die werkzaam zijn in de Noordwijk. (4) De voornaamste aanvullingen en bedenkingen zijn:

Groene ruimten en speelpleintjes

- Het gedeelte van het Maximiliaanpark langs de Willebroekkaai (tussen Groendreef en Stadsboerderij) is te „gesloten” en wordt daardoor niet optimaal benut. Men zou een wedstrijd kunnen uitschrijven om dit park opnieuw in te richten.

- De sociale controle in de parken dient te worden verhoogd. Dit kan gebeuren door meer park- en stadswachten aan te stellen.
- Ouders responsabiliseren inzake het correct gebruik van de parken en speelpleintjes (bv. oprichting van een oudercomité i.s.m. de plaatselijke scholen).
- In het Maxiliaanpark en het Gaucheretpark dient een hondenweide te worden aangelegd.
- Er moeten meer speeltuigen komen die bestemd zijn voor kleine kinderen (3 à 8 jaar). De inplanting van nieuwe speeltuigen wordt het best overlegd met de kinder- en jongerenwerkingen.
- In het Maxiliaanpark en het Gaucheretpark dienen echte voetbalveldjes te worden geïnstalleerd.
- De Boerderij van het Maximiliaanpark is te weinig gekend door de buurtbewoners. We moeten erover waken dat het nieuwe Bijzonder Bestemmingsplan Helihaven niet ten koste gaat van de bestaande groene ruimten.
- De Werkgroep Properheid moet opnieuw worden opgestart.

Verkeer en verkeersveiligheid

- De hele wijk (behalve Groendreef en Willebroekkaai) dient te worden omgevormd tot een zone 30.
- Sluikverkeer langs de Antwerpsesteenweg dient te worden ontmoedigd.
- De fietspaden worden vaak gebruikt als parkeerplaats (kortstondig dubbelparkeren). Hier moet strenger tegen worden opgetreden.

Properheid

- Meer controleren op en bekeuren van overtredingen.
- Nieuwkomers meer en beter informeren over afvalophaling (bv. kalender met pictogrammen).

(4) Deze verenigingen zijn CAW Groot Eiland – Archipel (Sociaal Centrum, Jobtraject en Computertelier), vzw Bravvo (MJ Locomotive, sociale bemiddelaar), vzw Jeugd in Brussel (coördinatie buitenschoolse kinderopvang), MJ Avenir, Maison des Enfants la Flèche, de Boerderij van het Maximiliaanpark, Sint-Rochusparochie, vzw Swinnen, jeugdwerking OCMW, Huurdersunie Noordwijk, Buurtwerk Noordwijk (Dienstencentrum Harmonie) en Link-Brussel. Deze verenigingen konden hun bemerkingen kwijt op onze enquête. Zij zijn echter niet aansprakelijk voor de voorstellen die wij in dit memorandum presenteren.

Na de markt dient ook het voetpad langs de Antwerpsesteenweg te worden gekuist.

- Sensibiliseringsacties verlopen het best via de kinderen en de scholen (bv. Laken: versieren van vuilnisbakken met kindertekeningen)
- De jaarlijkse gratis ophaling van groot huisvuil (max. 2 m³) door Net-Brussel dient beter bekend te worden gemaakt.

Veiligheid

- Veiligheidsgevoel hangt sterk samen met het „uitzicht” van de wijk (vuilnis, verloederings...) en met de algemene sociaal-economische context (bv. hoge werkloosheid bij jongeren).
- De buurtbewoners dienen beter te worden geïnformeerd over techno-preventie (beveiliging van woningen...) Eventueel moeten hier subsidies voor worden voorzien.
- Het is belangrijk dat er geregeld overleg plaatsvindt tussen de politie en de buurtbewoners.

Organisaties en activiteiten

- De bestaande kinder- en jongerenwerkingen draaien op volle toeren. Een verhoging van het aanbod is slechts mogelijk wanneer hier voldoende personeel, werkingsmiddelen en een geschikte infrastructuur voor worden voorzien.
- De buurtbewoners en plaatselijke verenigingen moeten mee kunnen beslissen over de programmatie in de polyvalente zaal.
- Sedert het verdwijnen van Jeugdcentrum „De Fabriek” is er nog nauwelijks een Nederlandstalig vrijetijdsaanbod voor kinderen en jongeren. Dit terwijl er toch honderden jongeren naar het Nederlandstalig onderwijs gaan. Ook in de jeugthuizen en vzw's die afhankelijk zijn van de Stad Brussel wordt hier weinig aandacht aan besteed.
- De bestaande activiteiten moeten beter worden bekendgemaakt. De Nord-Gazet is hiertoe een geschikt instrument.
- Er moet een sociale kaart van de Noordwijk komen (op papier en/of op internet).

Hinder (algemeen)

- De Roeiersstraat heeft bij hevige regen snel te lijden van wateroverlast in de kelders van de woningen. Hier wordt een betaalbare oplossing voor gevonden.

Een memorandum voor de Noordwijk

Op basis van de bewonersbevraging, de aanvullingen door verschillende organisaties uit de buurt en eerdere standpunten van de bewonerscomités stellen wij hier ons memorandum voor de Noordwijk voor. Per thema formuleren wij een aantal concrete maatregelen. Onze voorstellen slaan vooral op de Harmoniebuurt en de Oude Noordwijk –de twee deelbuurten waar wij met het opbouwwerk het meest actief zijn.⁽⁵⁾

Properheid

- 1) De stadsdiensten en de politie treden streng op tegen sluikestorters, mensen die hun huisvuil op de verkeerde tijdstippen buitenzetten en mensen die zomaar hun afval op straat gooien.
- 2) Buurtbewoners, scholen, plaatselijke verenigingen en het stadsbestuur werken sensibiliseringsacties uit die de bewoners ertoe moeten aanzetten om hun buurt proper te houden.
- 3) De bestaande openbare vuilnisbakken worden vaker geleegd.
- 4) Er komen meer openbare vuilnisbakken (o.a. Maximiliaanpark, Helihavenlaan...).
- 5) Na afloop van de markt op de Antwerpsesteenweg wordt ook het voetpad gereinigd.
- 6) Er komen meer straatvegers.
- 7) Het onderscheid tussen gewestelijke en gemeentelijke straatvegers wordt opgeheven. Zij worden ondergebracht in één „wijkploeg” die makkelijk aanspreekbaar is (voor het signaleren van sluikestorten, klachten over onvolledige reiniging...)

(5) Het aantal geïnterviewden in de sociale woonblokken was immers te beperkt om te kunnen spreken van een „gedragen” programma voor deze deelbuurt. Mogelijk is dit een opdracht voor de Huurdersunie Noordwijk, die onlangs met een project „sociale cohesie” is gestart in de sociale woonblokken.

8) De buurtbewoners worden meer en beter geïnformeerd over het systeem van afvalophaling (b.v. eenvoudige kalender met pictogrammen). Alle nieuwkomers ontvangen deze informatie.

9) Groot huisvuil wordt vier maal per jaar gratis aan huis opgehaald. Indien dit onmogelijk blijkt wordt de jaarlijkse gratis ophaling van groot huisvuil door Net-Brussel beter bekend gemaakt.

Verkeer en verkeersveiligheid

10) Er wordt een systeem van bewonersparkeren ingevoerd in de hele Noordwijk.

11) De politie voert meer snelheidscontroles uit (vooral op de Antwerpsesteenweg).

12) De hele wijk (met uitzondering van de Willebroekkaai en de Groendreef) wordt omgevormd tot een „zone30”.

13) De bestaande verkeersdrempels en -plateaus op de Antwerpsesteenweg worden verhoogd.

14) Op het kruispunt van de Antwerpsesteenweg met de Simonsstraat wordt een verkeersplateau en/of verkeerslichten aangelegd.

15) Op de zijstrook van de Groendreef (kant woningen) worden verkeersdrempels aangelegd.

16) Het doorgaand verkeer langs de Antwerpsesteenweg wordt ontmoedigd en afgeleid naar de Groendreef, de Willebroekkaai en de kleine ring (grootstedelijke wegen).

17) Er wordt strenger opgetreden tegen personen die hun wagen op het fietspad parkeren.

Groene ruimten en speelterreinen

18) Ongebruikte terreinen worden omgevormd tot speelpleintjes voor jonge kinderen (tot 10 jaar). We denken o.a. aan de hoeken Simonsstraat-Antwerpsesteenweg en Voorstadsstraat-Pijlstraat. Om hinder voor de omwonenden te vermijden worden deze speeltuinen 's avonds afgesloten.

19) De speeltuinen van de Sint-Rochusschool, de *Ecole primaire nr. 23* en de *Jardin des enfants nr. 16* blijven behouden. Het ontwerp - BBP Helihaven wordt in die zin aangepast.

20) De ondergrond van speeltuin van de *Ecole primaire nr. 23* en de *Jardin des enfants nr. 16* in de Nicolaystraat wordt verstevigd. Op die manier kunnen de schoolkinderen gebruik maken van deze speeltuin.

21) Het gedeelte van het Maximiliaanpark langs de Willebroekkaai wordt heraangelegd. Het park krijgt een meer „open” en „uitnodigend” karakter.

22) In het Maximiliaanpark wordt een hondenweide aangelegd.

23) De inplanting van nieuwe speeltuigen wordt overlegd met de kinder- en jongerenwerkingen of de scholen. De kinderen weten het best wat voor hen een „leuke” speeltuin is.

24) De sociale controle in de parken wordt verhoogd. Er worden meer park- en stadswachten ingezet en (de ouders van) de gebruikers worden geresponsabiliseerd.

25) De politie treedt streng op tegen personen die overlast veroorzaken in de parken (vandalisme, vechtpartijen, storend drugsgebruik...).

Veiligheid

26) Het personeelskader van de 7e divisie van de Lokale Politie Brussel Hoofdstad Elsene wordt volledig ingevuld.

27) De principes van het „community policing” of gemeenschapsgerichte politiezorg worden toegepast. Dit houdt in dat de politie sociaal goed geïntegreerd is en in de eerste plaats beantwoordt aan de behoeften van de bevolking en er mee samenwerkt.

28) Wijkagenten (te voet) zijn zichtbaar aanwezig in het straatbeeld. Zij zijn voor de buurtbewoners een belangrijk aanspreekpunt inzake leefbaarheids- en veiligheidsproblemen.

29) Buurtbewoners weten waar zij criminele feiten of vandalenstreken kunnen signaleren. Hier wordt snel en afdoend op gereageerd door de politiediensten.

30) Het politiecommissariaat in de Nicolaystraat is 24u/24u bemand. Op die manier kan er snel worden opgetreden wanneer er 's nachts criminele feiten worden gesignaleerd.

31) Er vindt regelmatig overleg plaats tussen de Lokale Politie, de buurtbewoners en de plaatselijke verenigingen.

32) Om de (sporadische) overlast door prostituees in de Harmoniebuurt tegen te gaan wordt de doorgang tussen de Albert II - Laan en het Sint-Rochusvoorplein 's avonds en 's nachts afgesloten.

33) Ouders worden aangespoord om hun jonge kinderen 's avonds laat niet op straat te laten „rondhangen”.

34) Technopreventie: het stadsbestuur en de politie bevorderen de beveiliging van woningen en handelszaken (dankzij b.v. de installatie van degelijke sloten of alarminstallatie). Aan particulieren wordt een premie toegekend. Op aanvraag verplaatsen agenten zich bij de buurtbewoners thuis en geven ze gepast advies volgens de kenmerken van de woning.

Stedenbouw

35) Het aantal nieuwe kantoren in de Noordwijk wordt beperkt. De maximumgrens van 137.000 m² nieuwe kantoren die in het ontwerp-BBP Helihaven wordt voorzien, wordt niet overschreden en indien mogelijk verlaagd.

36) Stedenbouwkundige lasten worden aangewend voor de bouw van sociale woningen in de Noordwijk. Er worden zowel woningen voor grote gezinnen als aangepaste appartementen voor bejaarden voorzien.

37) Door middel van een architectuurwedstrijd wordt nagegaan of de bouw van woningen langs de Antwerpsesteenweg (tussen Simonsstraat en W. Demolstraat) en/of langs weersijden

van de S. Bolivarlaan (tussen Helihavenlaan en Antwerpsesteenweg) mogelijk is. Indien dit mogelijk blijkt, wordt het ontwerp-BBP Helihaven in die zin aangepast.

38) Stadskankers wegwerken (b.v. Frontispiesstraat, Hoekstraat): de Stad of de Grondregie koopt ongezonde woningen aan (verkoop-overeenkomst of onteigening). Hiervoor wordt gebruik gemaakt van gewestsubsidies (85% voor aankoop en 65% voor renovatie).

39) De Helihavenlaan wordt heraangelegd.



Stadskankers op Groendreef.

Foto: Michel Demol

Huisvesting

40) Meer sociale woningen: de eigenaars van leegstaande woningen worden aangemoedigd om hun woning te verhuren via een sociaal verhuurkantoor. Het stadsbestuur (Afvaardiging van de Stad) werkt hiervoor samen met plaatselijke verenigingen een actieplan uit.

41) Meer sociale woningen: de overheid (Stad, Grondregie, OCMW of openbare vastgoedmaatschappijen) neemt leegstaande en onbewoonbaar verklaarde woningen in beheer om deze te renoveren en opnieuw op de huurmarkt te brengen.



Nieuwe sociale woningen in de Nicolaystraat. Foto: Michel Demol

42) Er wordt streng opgetreden tegen huisjesmelkers. Hun panden worden opgespoord en gesloten. De bewoners ervan worden opgevangen in transitwoningen.

Organisaties en activiteiten

43) Er worden meer activiteiten voor kinderen en jongeren ingericht, dit zowel in de Harmoniebuurt als in de Oude Noordwijk. Deze activiteiten moeten de verantwoordelijkheidszin van de kinderen en jongeren aanwakkeren. De bestaande jeugdwerkingen dienen hiertoe over voldoende personeel, werkingsmiddelen en een geschikte infrastructuur te beschikken.

44) Er komt een Nederlandstalig vrijetijdsaanbod voor kinderen en jongeren. Het stadsbestuur en/of de VGC ondersteunen hiertoe particuliere initiatieven en de stedelijke vzw's werken een voldoende aanbod uit.

45) De Stad stelt een lokaal ter beschikking van de Patro Saint-Roch.

46) Het stadsbestuur verleent haar medewerking (zowel financieel als logistiek) aan buurtbewoners of verenigingen die wijkfeesten, brocantes... organiseren.

47) De Stad Brussel organiseert (socio-) culturele activiteiten in de Noordwijk (bv. muziekoptredens op nationale feestdag).

48) Buurtbewoners en plaatselijke verenigingen moeten mee kunnen beslissen over de programmatie in de polyvalente zaal (MIVB).

49) In de polyvalente zaal (MIVB) wordt een voldoende aanbod uitgewerkt voor niet-georganiseerde jongeren.

50) De bestaande activiteiten en organisaties worden beter bekendgemaakt. De Nord-Gazet is hiertoe een geschikt instrument.

51) Er komt een sociale kaart van de Noordwijk.

Hinder (algemeen)

- 52) De geluidshinder van de brandweersirenes wordt tot een minimum beperkt (b.v. door beïnvloeding van verkeerslichten).
- 53) De airconditioning van de WTC zorgt voor heel wat geluidsoverlast voor de bewoners van de Antwerpsesteenweg 150. Hier wordt een oplossing voor gezocht.
- 54) Er wordt een betaalbare oplossing gevonden voor de regelmatige wateroverlast van de huizen in de Roeiersstraat.

Informatie en participatie

- 55) Bij openbare werken worden de buurtbewoners duidelijk geïnformeerd over de aard en de duur van deze werken.
- 56) Ingrijpende stedenbouwkundige plannen (b.v. gemeentelijk ontwikkelingsplan of aanpassing van een bijzonder bestemmingsplan) worden op een bevattelijke manier aan de buurtbewoners voorgesteld (brochure met foto's, maquettes...)
- 57) De Nord-Gazet is een belangrijk informatie- en communicatiemiddel dat door de wijkbewoners goed gekend is. Het stadsbestuur ondersteunt deze wijkkrant, zonder aan de redactionele autonomie te raken.
- 58) Er vindt minstens twee maal per jaar een wijkadviescommissie plaats.
- 59) Het stadsbestuur stelt een wijkbudget ter beschikking van bewonersgroepen. Bewoners kunnen dit zelfstandig besteden aan de verfraaiing van hun woonomgeving.
- 60) Een afvaardiging van de bewonerscomités komt maandelijks samen met het stadsbestuur.

Dit memorandum vormt de leidraad bij deze gesprekken.

Januari 2005

David Van Vooren
Caroline Van Malderen



De tramstelplaats wordt verbouwd tot polyvalente zaal. Foto: Michel Demol

Dure woningen in de Noordwijk

Schiet het wijkcontract zijn doel voorbij?

In de vorige editie van „Opbouwwerk Brussel” namen we het wijkcontract Noord onder de loep.⁽¹⁾ We schreven onder meer dat we vrezen dat de huurprijzen voor de woningen gebouwd in luik 1 van het wijkcontract (met sociale woningen gelijk-gestelde woningen gerealiseerd door de overheid) te hoog zullen uitvallen.

Intussen werden de richthuurprijzen bekend-gemaakt. De vrees voor te dure woningen lijkt jammer genoeg uit te komen. In tabel 1 ziet u de gemiddelde huurprijs per project en per type woning (aantal slaapkamers).

Eén derde van het inkomen

Deze woningen zullen worden beheerd door de Grondregie van de Stad Brussel. Hier geldt de regel dat het netto-inkomen van de huurders (inkomen + kinderbijslag) minstens drie maal de netto-huurprijs moet bedragen. Vanaf drie kinderen wordt een korting van 20% op de huurprijs toegestaan. Indien we ervan uitgaan dat in een woning met één slaapkamer een koppel zonder kinderen woont en er per bijkomende slaapkamer één kind ten laste bijkomt, dan bekomen we volgende vereiste inkomens per woningtype (tabel 2).

Ter vergelijking: de hoogste werkloosheids-uitkering voor een alleenstaande of een samen-wonende met gezinslast bedraagt 1.026€ per maand. Van de meer dan honderd ingeschreven kandidaat-huurders zijn er nauwelijks mensen die aan deze inkomenscriteria voldoen.



Nieuwe sociale woningen in de Voorstadstraat

Foto: Michel Demol

Tabel 1: gemiddelde richthuurprijzen (per maand) per woningtype

project	kamers	huur	huur + lasten + verwarming
Nicolay-Voorstad	1	296	414
	2	511	705
	3	534	745
	4	549	797
Masui	1	440	562
	2	561	707
	3	549	737
	4	595	856

Tabel 2: vereist inkomen per woningtype (+ wijze van berekening)

project	kamers	kinderen	huur	kinderbijslag	Vereist netto-inkomen *
Nicolay-Voorstad	1	0	888	0	888
	2	1	1532	76	1456
	3	2	1602	216	1386
	4	3	1647	425	978
Masui	1	0	1320	0	1320
	2	1	1683	76	1607
	3	2	1647	216	1431
	4	3	1784	425	1087

* (3 x huur – kinderbijslag – 20% korting vanaf 3 kinderen)

Verskillende sociale verenigingen dringen er dan ook op aan om een huursubsidie of een andere vorm van financiële ondersteuning toe te kennen aan deze kandidaat-huurders. Ook wordt aan de Stad Brussel enige soepelheid gevraagd bij het toepassen van de „één derde regel”.

Hoge investeringskosten

Ook meer structurele maatregelen dringen zich op: de huurprijzen van de woningen van luik 1 van het wijkcontract zijn vastgesteld op een bedrag tussen 2 en 5% van de investeringskosten.

In de Noordwijk werd een percentage van 2,34% gehanteerd – eerder aan de lage kant dus. Hét grote probleem zijn de investeringskosten die de pan uitrezen: voor het project Nicolay-Voorstad (afbraak van vervallen gebouwen en heropbouw van 26 appartementen) werd 8.894.699€ geïnvesteerd, omgerekend gemiddeld 342.103€ per appartement. In juni 2001 was voor dit project nog sprake van een investering van 3.159.987€. De kosten voor het project Nicolay-Voorstad zijn dus bijna verdrievoudigd! Het project Masui (vernieuwing en bouw van 13 appartementen) doet het iets „bescheidener” met een investering van 2.031.568€, goed voor gemiddeld 156.274€ per appartement.

Bij toekomstige wijkcontracten lijkt het ons dan ook aangewezen om de hoogte van de huurprijzen vooraf te bepalen en hier nauwer op toe te zien bij de aanbesteding van de werken aan de hand van een strakkere begrenzing van de investeringskosten, de keuze van de materialen...

Totale huurlast doen dalen

Ook dienen maatregelen te worden getroffen om de totale huurlast (huur, lasten en verwarmingskosten) te doen dalen, bv. door het stimuleren van projecten op het gebied van rationeel energiegebruik (minder verbruiken = minder betalen = beter voor het milieu en de portemonnee). RisoBrussel is bereid om in de Noordwijk een dergelijk project op te starten.⁽²⁾

Tot slot dient te worden nagegaan of de woningen uit luik 1 (met sociale woningen gelijkgestelde

woningen gerealiseerd door de overheid) ook in andere wijkcontracten hun doel voorbij schieten (lees: te duur zijn). In dat geval lijkt het ons aangewezen om de middelen die hiervoor worden ingezet aan te wenden voor de bouw van échte sociale woningen, waarbij de huurprijs wordt bepaald op basis van het gezinsinkomen.

David Van Vooren

Artikel afgesloten op 18 februari 2005



Nieuwe sociale woningen in de Masuistraat

Foto: Caroline Van Malderen

Voetnoten

- 1 VAN VOOREN, D. (2004), Wijkcontract Noord gewogen en iets te licht bevonden. *Opbouwwerk Brussel*, jrg. 20, nr. 82, pp.23-28.
- 2 Naar analogie met een project rationeel energiegebruik in de Begijnhofwijk. Zie: DAEMS, G., STORME, A. en VAN LOO, B. (2004), Project rationeel energiegebruik. Een tussentijds verslag. *Opbouwwerk Brussel*, jrg. 20, nr. 82, pp.29-36.

Kuregem geeft geheimen huisvesting prijs.

Aandacht voor huisvesting

In het meerjarenplan 2003 – 2008 heeft Riso-Brussel de huisvestingsproblematiek opnieuw in de schijnwerpers geplaatst. „Het bevorderen van de leefbaarheid in kansarme wijken met bijzondere aandacht voor de huisvesting en het leefkader van weinig draagkrachtige groepen”, is één van de drie prioriteiten in dit meerjarenplan. In het vorige meerjarenplan werd er vooral gefocust op de fysieke omgeving: heraanleg straten en pleinen. In het huidige meerjarenplan wil RisoBrussel er op toezien dat de herwaardering van wijken niet het terrein effent voor woning-renovatie die het wonen voor kansarme groepen onbetaalbaar maakt. Het samen met bewoners ijveren voor een meer leefbare en aangename openbare ruimte heeft slechts zin als hierdoor de financiële toegang tot het woonpatrimonium voor alle bewoners gewaarborgd blijft. Wonen is een basisrecht en moet gegarandeerd blijven.

In verschillende opbouwwerkgebieden werd huisvesting aldus een nieuw programmaspoor. In Kuregem – en meer bepaald in de Veeartsenijbuurt – waar het opbouwwerk sinds 1997 actief is, werd in 2003 gestart met een projectvoorbereiding rond huisvesting. Deze projectvoorbereiding die de titel meekreeg „Kuregem geeft geheimen huisvesting prijs”, resulteerde in een rapport waarvan een beknopte weergave in dit artikel.

RisoBrussel is al enige tijd actief in de Veeartsenijbuurt met een werking rond leefbaarheid in de buurt. Er werd vooral gestreefd naar de uiterlijke verbetering van de leefomgeving.

Gedurende de praktijkwerking werden we meer en meer geconfronteerd met het probleem huisvesting. Ook kregen we melding van de problematiek door de partners waarmee we in Kuregem actief zijn. Kuregem komt onder druk te staan van de algemene huisvestingscrisis binnen het Brussels Gewest. Nog nooit was er zo weinig aanbod op de huurmarkt. Er wordt gerenoveerd in de oude woningen. Deze renovatie

is dringend nodig om te beantwoorden aan de huidige kwaliteitsvereisten. Maar dit brengt ook dualisering op gang. Nu is Kuregem bewoond door mensen die goedkoop wensen te huren. Kuregem was lange tijd de plek binnen Brussel met de laagste huurprijs. Maar wie de rapporten van de Huurdersunie leest weet dat geen enkele van deze woningen ook maar aan de minimale normen van comfort voldoet. Het zijn allen ongezonde woningen. De Huurdersunie spreekt van vochtproblemen, soms geen warm water, geen badkamer, onveilige waterverwarmers. Ook de omgeving is niet aantrekkelijk. Geleidelijk komt er een tegenbeweging. Wijkcontracten zijn in uitvoer. Er wordt nu aan deze goedkope woningen gesleuteld. Er komen nieuwe jonge bewoners. Uit de cijfers van de CRU blijkt dat acht op tien aanvragen voor renovatiepremie een initiatief is van inwonende eigenaars. Op het totaal van 39 aanvragen is er slechts één huurder. Die renovatie is meer dan nodig, aantrekken van nieuwe jonge eigenaars is een stap vooruit voor Kuregem, maar werkt ook verdringing van kansarmen uit de Kuregemse huisvestingsmarkt in de hand. Het is deze zwakkere groep huurders die het opbouwwerk de komende jaren via een „huisvestingsproject” wil bereiken.

Enkele cijfergegevens ^(*)

Deze cijfergegevens hebben we vooral gehaald uit de omgevingsanalyse van het opbouwwerkgebied Kuregem die in 2003 werd opgesteld naar aanleiding van het meerjarenplan 2003 – 2008 van RisoBrussel. Omdat de gegevens van de volkstelling uit 2001 toen nog niet waren verwerkt,

(*) Voor de omgevingsanalyse van het opbouwwerkgebied Kuregem werd grotendeels een beroep gedaan op de Wijkfiche van Kuregem dat in 2001 in opdracht van de Vlaamse Gemeenschapscommissie door de onderzoeksgroep Cosmopolis (Geografisch Instituut - Vrije Universiteit Brussel) in het kader van het Sociaal Impulsfonds werd opgesteld. In deze Wijkfiche werd hoofdzakelijk statistisch materiaal van het NIS samengebracht.

moesten we ons voor de analyse van de huisvestingssituatie in de Veeartsenijbuurt hoofdzakelijk baseren op de gegevens uit de volkstelling van 1991. Het enige recente cijfer waarover we beschikten, was de evolutie van het aantal huishoudens tussen 1991 en 2000. Hieruit kan men afleiden hoe het aantal woningen is geëvolueerd (aantal huishoudens = aantal woningen). Tussen 1991 en 2000 steeg het aantal woningen/huishoudens in de Veeartsenijbuurt met 8,6 %, wat wijst op een fenomeen van gezinsverdunding. Deze toename van het aantal woningen laat zich visueel in de buurt alvast niet opmerken. Er is nog altijd sprake van veel leegstand en verkrotting. Vanuit de praktijk hebben we niet direct zicht of er effectief een tekort is aan woningen, wel stellen we vast dat bestaande panden veelal in diverse appartementen zijn opgedeeld, wat anders dan met renovatie en wegwerken van leegstand tot comfortvermindering leidt. De oppervlakte per woning bedroeg in 1991 amper 62,8 m², wat in vergelijking met het Brusselse gemiddelde (74 m²) aan de lage kant is.

Uit de cijfers van 1991 kunnen we afleiden dat men in de Veeartsenijbuurt vooral de „klassieke” Brusselse woning aantreft: 57,6% van de huisvesting betreft gebouwen met 3 of 4 gestapelde appartementen. Dit aantal ligt niet alleen zeer hoog in vergelijking met het Brusselse gemiddelde (26,5%), maar is ook het hoogste cijfer voor gans Kuregem (gemiddelde 42%). Eind 19de eeuw was deze buurt vooral erg in trek bij de lokale industriëlen, die er ondermeer omwille van de goede bereikbaarheid (omgeving station), herenhuizen lieten optrekken. De meeste woningen in de Veeartsenijbuurt dateren nog uit deze periode: 49,6% van de woningen zijn gebouwd voor de Eerste Wereldoorlog. Ook het comfortniveau is er bijgevolg naar. In 1991 waren er 42,1% woningen met geen klein comfort – tegenover 15,7% in het Brussels Gewest – en 37,9% woningen met klein comfort – tegenover 18,2% in het Brussels Gewest. Deze aantallen liggen opnieuw naar Brusselse en zelfs Kuregemse waarden (gemiddeld respectievelijk 35,1% en 30,4%) erg hoog. Slechts 64,7% van de woningen beschikte in 1991 over een badkamer of stortbad.

In 1991 waren er in de Veeartsenijbuurt 30,1% eigenaars tegenover 69,9% huurders. Deze

verhouding wijkt wel wat af van het Brusselse gemiddelde (39% eigenaars en 61% huurders), maar benadert het beter dan elke andere buurt in Kuregem. De afgelopen tien jaar zullen deze cijfers hoogstwaarschijnlijk nog gewijzigd zijn, rekening houdende met de recente aantrekkingskracht die Kuregem uitoefent op „nieuwe stedelingen”. De verbeterde socio-economische situatie van de buurt (zie hoger) houdt mogelijks verband met de (relatief !) aanzienlijke groep van eigenaars. Hoewel dit niet kan bewezen worden en bewoners soms ook uit noodzaak overgaan tot eigendomsverwerving (noodkopers), zeker wanneer betaalbare huisvesting op de huurmarkt alsmáar schaarser wordt. Door de plannen in en rond het Zuidstation, de herwaardering in het kader van het wijkcontract en de reconversie van enkele grote sites (de Veeartsenijnschool en De Lijn), stellen we op het terrein vast dat huisvesting



Nieuwbouw aan de Herzieningslaan

Foto: Michel Demol

inderdaad duurder wordt en dat de eerste contouren van sociale verdringing zich aan het aftekenen zijn (families die omwille van de hoge huurprijzen/kooprijzen vertrekken).

Er zijn de afgelopen jaren enkele renovatie- en nieuwbouwprojecten geweest.

Een zoektocht met hindernissen

Om een beter zicht te krijgen op de problematiek, volgde het opbouwwerk in Kuregem gedurende een paar maanden de zoektocht van enkele families naar een goede en betaalbare woning. Wat waren de bevindingen Algemeen: het aanbod is zeer klein – het betreft grotendeels één-kamer-woningen en gemeubelde kamers – hoge prijzen tussen de 350 tot 450 euro. Gevolg: grote probleem voor grote gezinnen. Het aanbod is groter in Wallonië en Vlaanderen, maar enkel betaalbaar in zeer afgelegen gebieden (moeilijk bereikbaar met openbaar vervoer, ver van de stad).

Welke obstakels kwam het opbouwwerk tegen? Er is vaak sprake van discriminatie door privé-eigenaars (afwijzing van OCMW klanten en buitenlanders). Meerdere eigenaars maken ongeldige contracten op en geven geen verlenging op papier (ook niet op aanvraag van de huurder), maar blijven inkomsten ontvangen (maken misbruik van de gebrekkige kennis van de taal). Ook worden er zaken ingeschreven in de plaatsbeschrijving die niet correct zijn, met als doel de huurwaarborg te kunnen behouden. Men stuurt een ongeldige opzegbrief (bv. opzeg van contract in 2 maanden, zonder dat men zelf de woning gaat innemen of grote werken wenst uit te voeren). Men weigert in een drie-kamerwoning zes kinderen toe te laten. Privé-eigenaars eisen vaak een geldwaarborg die betaald moet worden alvorens het contract ondertekend kan worden! Het OCMW werkt enkel met papieren waarborg (uitzondering mogelijk, maar dan moet dit voor de raad verschijnen en is dit in de vorm van een lening). Bij het OCMW wordt een aanvraag tot verhuis ingediend met als gevolg dat het leefloon en het huurgeld van de bestaande woning meteen wordt opgeschort. De goedkeuring daarentegen tot verhuis laat lang op zich wachten (soms tot meer dan 2 maanden na indiening). Tegen die tijd is de nieuwe woonst reeds door-

verhuurd aan een ander! Enkel het OCMW kan aanvraag doen bij het woningfonds voor een geldwaarborg, maar dit gebeurt zeer weinig!

Een aantal huurders begrijpen de taal niet waarin het contract wordt opgeschreven. Grote families wonen tegen hun wil in een veel te kleine ruimte, wat meer schade meebrengt aan de woning dan normaal. Een huurder die we opgevolgd hebben verkoos om de gerechtelijke procedure niet verder te zetten, ook al waren ze in hun recht. Dit omwille van de schrik om uit hun huis gezet te worden door de eigenaar. RisoBrussel wou een bemiddeling bekomen tussen de eigenaar en de huurder onder de voorwaarde dat de huurder kleine herstellingen maakte aan de aangebrachte schade om zo de waarborg terug te vorderen. Spijtig genoeg weigerde de huurder dit, ook al was de eigenaar niet in orde met zijn opzegbrief!

Op 24 maart 2003 organiseerde het Plaatselijk Observatorium van Kansarmoede van Anderlecht een rondetafel over het ongezonder en onbewoonbaar verklaren van woningen. Ook hier stak het opbouwwerk één en ander op. Voor juristen is het koorddans om een woning ongezonder en onbewoonbaar te verklaren. De huurwet voorziet geen duidelijke criteria voor privé-woningen. Ook al zijn woningen vaak in zeer slechte staat. Dit betekent nog niet dat er een onmiddellijk gevaar is voor de veiligheid en de gezondheid. Wanneer er een schriftelijke klacht binnenkomt bij het college van de burgemeester en schepenen, hoort de gemeente in te grijpen. Meestal blijft het bij een aanmaning aan de eigenaar om werken uit te voeren. Onmiddellijke sluiting van een woning met uitzetting van de bewoners omwille van ongezonder en onbewoonbaar verklaarde woning gebeurt slechts uiterst zelden (één maal per jaar). In andere gevallen wordt de eigenaar verplicht om de noodzakelijke werken uit te voeren, wanneer dat niet gebeurt binnen een bepaalde termijn zoekt de gemeente Anderlecht eerst een oplossing voor de bewoners. Dit gebeurt in samenwerking met de dienst sociale actie die hulp biedt aan personen in crisis. Het OCMW van Anderlecht weigert de huur te betalen voor hun klanten wanneer het om een woning gaat die in slechte staat verkeert. Maar veel slechte woningen worden gehuurd door cliën-

ten van OCMW's buiten Anderlecht of zelfs buiten Brussel. Van controle komt er niets in huis zodat huisjesmelkers vaak ongestraft hun wanpraktijken kunnen verderzetten. Er zijn geen gegevens over hoeveel woningen het precies gaat. Een inventaris van woningen in slechte staat bestaat niet. Evenmin zijn er cijfers over onderhandse huurcontracten afgesloten met de zwakste groep huurders: illegalen, arbeiders uit Oostblok landen.

Aan de slag

Na de projectvoorbereiding waarin de nodige tijd werd uitgetrokken om zicht te krijgen op de huisvestingsproblematiek in Kuregem, besloot het opbouwwerk in overleg met de stuurgroep (hoofdzakelijk bestaande uit organisaties die in Kuregem reeds rond huisvesting bezig zijn) een project op te zetten met als finale doelstelling een verbetering van de kwaliteit van de woningen op de private huisvestingsmarkt.

Het huisvestingsproject valt uiteen in drie luiken. Het eerste luik omhelst sensibilisering en vorming omtrent huisvesting. Sedert 1 juli 2004 is de Brusselse Huisvestingscode van kracht. Doelgroep zijn de bewonersgroepen die ondermeer werden bereikt via een wijktenoonstelling rond leven en wonen in Kuregem. Deze tentoonstelling vormde een ideale instap om een netwerk aan contacten uit te bouwen rond huisvesting, zowel met bewoners als met andere lokale organisaties. Het tweede luik omvat een aantal gerichte acties in het kader van huisvesting al of niet samen met de bereikte groepen in het kader van de tentoonstelling en samen met het opgerichte Netwerk Huisvesting Kuregem (platform van organisaties die rond huisvesting bezig zijn – het opbouwwerk speelt hier een trekkende rol). De actie „Bidonville Mobile” (17 oktober – dag van de armoede) is hiervan een concreet voorbeeld. Het derde en meest omvangrijke luik is het opzetten van een uitleendienst in het kader van het nieuwe wijkcontract Raad (2005-2009). Toen het afgelopen jaar bekend werd gemaakt dat er zich binnen Kuregem een nieuw wijkcontract aandienende (perimeter Raadsplein en omgeving) heeft het opbouwwerk het voortouw genomen om samen met de partners in het pas opgericht Netwerk Huisvesting Kuregem een project uit

te werken dat als titel meekreeg „Raadzaam Renoveren”. Dit project wil via informatie omtrent renovatie en via het uitlenen van materiaal de mogelijkheid creëren om met een krap budget toch een kwaliteitsvolle verbetering te kunnen uitvoeren.

In een volgend nummer van Opbouwwerk Brussel komen we zeker en vast uitgebreid terug op dit project.

Gwendoline Daems
Manu Aerden
Katleen Vanlerberghe



Verkrotting aan de Herzieningslaan

Foto: Michel Demol

Gentrificatie in Brussel-centrum

Handelingsperspectieven voor het opbouwwerk

„Peperduur wonen is weer in”, titelde de stadskrant Brussel Deze Week enkele jaren terug. „De vraag naar (luxe)appartementen in het centrum van Brussel is opnieuw groter dan het aanbod. Dat zeggen zowel professionals uit de vastgoedsector als de stad Brussel.

Als de trend zich doorzet, is de kans groot dat het ooit nog goed komt met de Vijfhoek”, gaat het artikel verder. De toon is meteen gezet: hoog tijd dat die vervallen stadsbuurten worden opgeknapt en dat er ander, rijker volk komt wonen...

De opwaardering van een aantal Brusselse centrumbuurtten is al een aantal jaren aan de gang. Bekendste voorbeeld is wellicht de Dansaertstraat, tot diep in de jaren '80 een afgeleefde winkelstraat, maar sinds het begin van de jaren '90 opnieuw „the place to be” in Brussel, met trendy winkels, bistro's en cafeetjes.

Minder bekend is het verhaal van de Bijstandswijk of van de Begijnhofwijk, eveneens buurten in het Brusselse stadscentrum die evolueerden van een eerder kansarme omgeving naar trendy uitgaans- of woonbuurten. In dit artikel, een samenvatting van mijn licenciaatsverhandeling „Gentrificatie in Brussel-centrum: handelingsperspectieven voor het opbouwwerk”⁽¹⁾ ga ik nader in op deze thematiek. Ik ga – zoals de titel reeds aangeeft – op zoek naar manieren waarop het opbouwwerk kan omgaan met gentrificatieprocessen in de buurten waar het werkzaam is.

Wat is gentrificatie?

Gentrificatie is de inwijking van nieuwe, meer goedgeoede bewoners in centraal gelegen, achtergestelde stadswijken die vaak gepaard gaat met een renovatie van het woonpatrimonium en de heraanleg van de openbare ruimte. Gentrificatiebuurten worden op een bepaald tijdstip „ontdekt” door meer welgestelde huishoudens, die er betrekkelijk goedkoop een huur- of koopwoning kunnen vinden dichtbij hun werkplaats en de voor-



A. Dansaertstraat

Foto: Michel Demol

(1) VAN VOOREN, D. (2004), *Gentrificatie in Brussel-centrum: handelingsperspectieven voor het opbouwwerk*. Eindverhandeling tot het behalen van het diploma licentiaat in de Sociologie. Brussel, Vrije Universiteit Brussel, Faculteit van de Economische, Sociale en Politieke Wetenschappen, 117 p.

zieningen van het stadscentrum. In de aanvangsfase zijn de nieuwkomers vaak kleine, niet-traditionele huishoudens met een uitgesproken voorkeur voor het bruisende stadsleven. Bij de eerste „gentrifiers” horen vaak homoseksuelen en mensen uit de wereld van de kunst, de architectuur en de media. Deze nieuwe bewoners zetten dikwijls een renovatie van de huizen in gang en brengen de komst met zich mee van trendy winkels, cafés en restaurants. Eenmaal de buurt in een opwaartse beweging zit, trekt ze meestal de aandacht van de vastgoedsector die de overblijvende vervallen gebouwen opkoopt om ze te verbouwen tot goed uitgeruste appartementen. De woningprijzen schieten de hoogte in, waardoor de buurt voor de oorspronkelijke bewoners onbetaalbaar wordt en er zich een fenomeen van sociale verdringing voordoet ⁽²⁾. Enkele indicatoren die wijzen op gentrificatie zijn gezinsverdunding, een hoog aandeel 25-34 jarigen, een hoog aandeel alleenstaanden en een ondervertegenwoordiging van klassieke gezinnen (echtpaar met kinderen).⁽³⁾

Anneessens- en Begijnhofwijk

RisoBrussel is in Brussel-centrum actief in de Anneessens- en Begijnhofwijk ⁽⁴⁾. De Anneessenswijk beantwoordt slechts aan één kenmerk dat een indicator kan zijn voor gentrificatie: een hoog aandeel alleenstaanden. Wat betreft de andere indicatoren (snelle gezinsverdunding, een hoog aandeel 25-34 jarigen en een ondervertegenwoordiging van het klassieke gezin) scoort de wijk nauwelijks verschillend of „slechter” dan de rest van het Brussels Gewest, wat wellicht te verklaren valt door de sterke aanwezigheid van

Marokkaanse gezinnen in de buurt. Dit uit zich o.a. in een zeer hoog aandeel jongeren tot 20 jaar en een hoog aandeel echtparen met meer dan 3 kinderen – kenmerken die haaks staan op de traditionele „gentrificatie-indicatoren”.

Ook een wandeling door deze buurt toont aan dat er weinig zichtbare tekenen zijn van een opwaardering van deze buurt (tenzij dan de heraanleg van het Anneessensplein en een aantal van de omliggende straatjes). Dit betekent echter niet dat er in de toekomst geen gentrificatie zal optreden: de Anneessenswijk is bijzonder gunstig gelegen vlakbij het stadscentrum en het Zuidstation en sedert het eind van de jaren '90 vonden er vlakbij (m.n. in de omgeving van het Sint-Goriksplein en de Sint-Jacobswijk) investeringen plaats die de sociaaldemografische kenmerken van de

(2) DELANNOY, W. (2002), *Bevolkingsgeografie*. Brussel, Vrije Universiteit Brussel, pp. 119-120.

(3) COSMOPOLIS (2001), *Wijkfiche 2. Dansaert*. Brussel, VGC-VUB; COSMOPOLIS (2002), *Wijkfiche 13. Anneessens*. Brussel, VGC-VUB.

(4) De Anneessenswijk wordt begrensd door de Lemonnierlaan, de Zuidlaan, de Anderlechtsesteenweg en de Zespenningenstraat (Nis-sector Anneessensplein). De Begijnhofwijk door het IJzerplein, de Koopliedenstraat, de Lakensestraat, de Oude Graanmarkt, de Dansaertstraat, de Nieuwpoortlaan en de Negende Linielaan (Nis-sectoren Varkensmarkt, Begijnhofplein en Handelskaai).



Vaartstraat

Foto: Michel Demol

Anneessenswijk op termijn kunnen beïnvloeden. Het gaat dan om de renovatie van verlaten panden en de opening van „trendy” cafés en handelszaken – zaken die tot op heden hun weg naar de Anneessenswijk (nog) niet gevonden hebben, maar zich wel op enkele honderden meters van de wijk bevinden. Ook is de Anneessenswijk sinds kort het terrein van een tweede wijkcontract (Artevelde). De impact hiervan op de wijk is vooralsnog onbekend.

In de Begijnhofwijk ziet het plaatje er helemaal anders uit: deze wijk beantwoordt aan de vier kenmerken die kunnen wijzen op gentrificatie. Ook wie door de Begijnhofwijk wandelt stelt vast dat de wijk in volle opwaardering is. Meer en meer actoren (particulieren, Stad Brussel, promotoren...) hebben deze voormalige havenbuurt gedurende de laatste tien jaar herontdekt. Wel dient hierbij te worden opgemerkt dat de gentrificatie zich niet overal even sterk manifesteert: ze is veel meer uitgesproken in de omgeving van het Begijnhofplein dan rond de Varkensmarkt.

Sociale verdringing

Voornaamste negatieve „neveneffect” van de opwaardering van buurten is de verdringing van de oorspronkelijke, minder gegoede bewoners. Deze verdringing kan zowel direct (stijgende huurprijzen) als indirect (zich niet meer „thuis” voelen in de buurt) zijn. De sociale verdringing leidt dus tot een verdere sociaal-economische en ruimtelijke polarisering van Brussel met gentrificatiebuurten aan de ene kant en aan de andere kant achtergestelde buurten waar zich steeds meer „slachtoffers” van de sociale verdringing komen vestigen. De belangrijkste uitdaging is na te gaan hoe we ervoor kunnen zorgen dat de vaak noodzakelijke en positieve opwaardering van een buurt niet gepaard gaat met een „gedwongen” verdringing van de oorspronkelijke bewoners. Dit veronderstelt een overheid die voluit kiest voor een politiek van sociale wijkontwikkeling.

Sociale wijkontwikkeling

Gevraagd naar welke maatregelen zich opdringen om de sociale verdringing van de oorspronkelijke bewoners van gentrificatiebuurten tegen te gaan, pleitte het Delphi-panel (een groep van veertien deskundigen die over deze thematiek bevroegd werd) ⁽⁵⁾ vooral voor een grotere sturing van de huisvestingsmarkt door de overheid.

(5) Actieve buurtbewoners, academici, beroepskrachten van sociale organisaties, docenten opbouwwerk...



Sociale woningen in de Gierstraat

Foto: Michel Demol

Meer sociale woningen

Een eerste –wellicht de belangrijkste– maatregel is een forse uitbreiding van het aantal sociale woningen in Brussel. De omvang van de sociale huursector in Brussel is met 8 à 9% van het totale woningbestand veel te beperkt. 23.000 gezinnen staan op een wachtlijst voor een sociale woning. Ongeveer één derde van de Brusselse gezinnen komt theoretisch gezien in aanmerking voor een sociale woning. Een voldoende (minstens 25%) aanbod aan sociale woningen in de buurten van het stadscentrum en de 19e-eeuwse gordel via openbare vastgoedmaatschappijen en sociale verhuurkantoren is een absolute voorwaarde om de oorspronkelijke bewoners van gentrificatie-buurten de kans te bieden om in „hun” wijk te blijven wonen.

Betaalbare private huurprijzen

Volgens Convivence/Samenleven, een organisatie die ijvert voor integratie via de huisvesting, steeg de gemiddelde huurprijs van de te huur gestelde woningen in de Brusselse binnenstad van 357 euro in 1998 tot 487 euro per maand in 2001. Dit gaat meestal niet gepaard met een navenante verbetering van de kwaliteit van de woningen. Een controle van de huurprijzen, gekoppeld aan de invoering van kwaliteitsnormen en de controle en sanctionering ervan, is noodzakelijk.

Eén mogelijkheid om greep te krijgen op de private huurmarkt, geformuleerd door Pascal De Decker, is de invoering van een voorwaardelijk individueel huursubsidiesysteem. Hij stelt voor dat er een „lokale referentiehurprijs” wordt ingevoerd. Dit is een gemiddelde huurprijs op de private huurmarkt, gedifferentieerd naar woning-type. De huurprijs staat in verhouding tot de kwaliteit van de woningen en wordt, om lokale verschillen te ondervangen, lokaal bepaald door een commissie waarin vertegenwoordigers van verhuurders, huurders en ambtenaren zetelen. Wanneer eigenaars tot dit systeem toetreden kunnen zij – en zij alleen – genieten van subsidies voor de verbetering van hun woning.

(6) DE DECKER, P. (2003), 'Iedereen eigenaar' versus 'Duurzaam eigen woningbezit'. Aanzetten voor een woonbeleid in een risicomaatschappij. *Samenleving en politiek*, jrg. 10, nr. 4, p. 41.

En enkel hun huurders kunnen genieten van een huursubsidie. Dit systeem moet verhinderen dat een woning na renovatie onbetaalbaar wordt of dat individuele huursubsidies de prijzen op de private huurmarkt verder opdrijven. (6)



Actie Bidonville Mobiel 2004

Foto: Michel Demol

Andere voorstellen die door het Delphi-panel werden geformuleerd zijn het verlenen van voorrang aan buurtbewoners in de sociale huisvesting in hun buurt (voorrang onder de vorm van een bijkomend „prioriteitspunt” bij de beoordeling van de aanvraag) en het voorkomen van stedelijk verval (een regelmatig onderhoud en investeringen in oude stadswijken is vaak effectiever dan het curatief „vernieuwen” van vervallen buurten en zal de kans op sociale verdringing ten gevolge van een plotse opwaardering van de buurt aanzienlijk verminderen).



Buurtfeest in de Anneessenswijk.

Foto: Michel Demol

De rol van het opbouwwerk

Wat is nu de rol van het opbouwwerk in dit alles? Om bovenstaande maatregelen (meer sociale woningen, goed stedelijk beheer...) te realiseren is er nood aan een sterk „middenveld” dat de verschillende overheden er via actie en overleg toe aanzet om rekening te houden met deze sociale bekommernissen. Het opbouwwerk dient hier actief aan mee te werken. De rol bij uitstek van het opbouwwerk is mensen organiseren.

D.w.z. de kortademige projectmatige aanpak overstijgen en belangengroepen (bewonerssyndicaten) tot stand brengen en draaiende houden. Dit moet niet alleen op wijkniveau maar evenzeer op stedelijk of grootstedelijk niveau worden bekeken. Belangrijk is ook dat er coalities gevormd worden met „voorhoedes” (bv. progressieve architecten, urbanisten) en andere organisaties (bv. Brusselse Bond Recht op Wonen, Bral en Brussels Sociaal Forum) die mee kunnen pleiten voor een sociale stad op mensenmaat. Alleen vanuit stevige organisaties en daaraan gekoppelde concrete acties en beleidsvoorstellen kan voldoende druk uitgeoefend worden op het beleid om de stadspolitiek in de hierboven omschreven richting te heroriënteren.

Op wijkniveau moet het opbouwwerk werken aan „empowerment”, het weerbaarder maken van achtergestelde bevolkingsgroepen. „Vorming door actie” is hier de rode draad: door buurtbewoners te betrekken bij de organisatie van acties, buurtfeesten, meetings... krijgen ze de kans om allerlei vaardigheden aan te leren en wordt hun zelfvertrouwen aangewakkerd. Het opbouwwerk moet woordvoerders en „leiders” van buurtverenigingen opleiden en bijstaan. Niet door middel van een louter „agogiserende” aanpak, maar door hen actief te betrekken bij buurtactiviteiten.

Een andere zeer belangrijke piste op wijkniveau is een kritische en solidaire inzet in de wijkcontracten. De wijkcontracten bieden immers kansen tot de heraanleg van de openbare ruimte, de bouw van betaalbare (met sociale huisvesting gelijkgeschakelde) woningen, de bevordering van bewonersinspraak, socio-professionele inschakeling en herhuisvesting bij renovatie. In de „plaatselijke commissies voor geïntegreerde

ontwikkeling „(de „stuurgroepen” van de wijkcontracten) zetelen verschillende buurtbewoners. Het begeleiden van deze mensen is een belangrijke taak voor het opbouwwerk.

Tussen droom en daad...

Mensen organiseren, samenwerkingsverbanden aangaan, mensen leermogelijkheden bieden, mensen bijstaan in allerlei inspraakorganen...

Doet het opbouwwerk dat nu al niet?

Het antwoord is ondubbelzinnig „ja”. Het lijdt geen twijfel dat de opdrachten die door het Delphi-panel aan het opbouwwerk worden „toegekend” door RisoBrussel nu al ter harte worden genomen. Hebben de acties van het opbouwwerk dan succes? Soms wel, soms niet. Op wijkniveau slaagt het opbouwwerk er geregeld in om haar stempel te drukken op de (politieke) besluitvorming. Op (groot)stedelijk niveau is dit veel minder het geval.

Waarom ligt dit? Een eerste, voor de hand liggende, reden is het gebrek aan mankracht (m/v). Zowel in de Anneessens- als in de Begijnhofwijk is slechts één opbouwwerk(st)er tewerkgesteld⁽⁷⁾. Zelf met de grootst mogelijke inzet en expertise blijft het in zo’n geval moeilijk om bergen te verzetten.

Ook wat betreft de „lokale inbedding” van het opbouwwerk rijzen er problemen. Zo’n twintig jaar geleden onderging het opbouwwerk een hele gedaanteverandering: van buurtwerk en buurt-opbouwwerk schakelde men over naar projectmatig werken. Het buurthuis was een plek waar men terecht kon voor sociale dienstverlening, ontmoeting, vorming, animatie en actie. De herstructurering van de opbouwwerksector in 1983 maakte komaf met deze situatie. Opbouwwerkers werden ingezet op resultaatgerichte projecten en binnen de sector werd een schaalvergroting doorgevoerd.

Waarom deze hele geschiedenis oprakelen?

Mensen organiseren, samenwerkingsverbanden aangaan, mensen leermogelijkheden bieden, mensen bijstaan in allerlei inspraakorganen... – aan opbouwwerk doen tout court – vereist

(7) Toestand in mei 2004.

m.i. een degelijke lokale inbedding van het opbouwwerk in de buurten waar het werkzaam is: als je een „duurzaam wijkontwikkelingsproject” wil opstarten, vlot in contact wil komen met buurtbewoners – de meest achtergestelde groepen inclusief, een wijkraad wil uitbouwen... dan heb je hiervoor uiteraard een geschikte infrastructuur en bijbehorend personeel nodig; infrastructuur onder de vorm van een buurthuis „oude stijl” waar de buurtbewoners terechtkunnen voor sociale dienstverlening, ontmoeting, animatie, vorming en actie. Het projectmatig werken heeft zeker z’n verdiensten (naar efficiëntie, innovatie...), maar zonder „onderbouw” onder de vorm van een permanente buurthuiswerking blijft het vaak bouwen op los zand. Daar waar een dergelijke infrastructuur *wel* bestaat, bv. De Buurtwinkel in de Anneessenswijk, blijft het behelpen met tijdelijke projectsubsidies (voorheen Sociaal Impulsfonds, nu Stedenfonds) en dit zowel wat betreft de financiering van het personeel als de werkmiddelen (huur gebouw e.d.). Heel wat kostbare tijd en energie gaat „verloren” aan het zoeken naar middelen om het voortbestaan van de werking te garanderen. Tijd en energie die beter besteed zou kunnen worden aan de echte kerntaken: buurtwerk en opbouwwerk.

Gezocht: een mobiliserend stadsproject

Uit het Delphi-onderzoek kwam daarnaast duidelijk naar voren dat de deelnemers menen dat RisoBrussel mee de motor moet zijn van een „sociaal stedelijk middenveld”, dat thema’s zoals betaalbaar wonen, leefbare buurten en participatieve democratie hoog op de politieke agenda plaatst. Wie netwerkvorming of samenwerking zegt, zegt meteen ook „een gezamenlijk project”. Rond het thema „betaalbaar wonen” is de *Brusselse Bond voor het Recht op Wonen* er de laatste jaren verscheidene malen in geslaagd om een breed netwerk van sociale organisaties (waaronder RisoBrussel) en bewonersgroepen op de been te brengen.

Beschouwen we de thema’s „leefbare buurten” en „participatieve democratie” – twee andere belangrijke aandachtspunten van het opbouwwerk – dan

ziet het plaatje er helemaal anders uit. Bewonersgroepen zijn doorgaans erg sterk gefocust op hun eigen buurt. In verschillende buurten zijn er waardevolle initiatieven van bewonerscomités en buurtverenigingen die er – elk op hun manier, en de ene al met meer succes dan de andere – naar streven om invloed uit te oefenen op de overheid (via acties, overleg, lobbywerk...), maar van structurele samenwerking is nauwelijks sprake.



Actie: Bidonville Mobiel 2004

Foto's: Michel Demol

Actie Bidonville 2003



Porto Alegre: een inspirerend buitenlands voorbeeld

Een voorbeeld van een project dat het streven naar meer democratie, sociale rechtvaardigheid en leefbare buurten met mekaar verzoent, vinden we terug in het Braziliaanse Porto Alegre, een stad met zo'n 1,3 miljoen inwoners. In het begin van de jaren 1980 verenigden verschillende buurtcomités zich er in regionale bewonersraden. Samen vormden ze de UAMPA (União de Associações de Moradores de Porto Alegre of unie van buurtverenigingen van Porto Alegre). In 1989 kwam, mede dankzij de steun van de UAMPA de arbeiderspartij PT (Partido dos Trabalhadores) aan het bewind. In overleg met de buurtverenigingen werd een ingenieus systeem van participatieve besluitvorming uitgedokterd: 16 regionale en 5 thematische fora (waarin zowel bewoners als sociale verenigingen en stadsdiensten zetelen) beschikken over een uitgebreide inspraak- en beslissingsmacht m.b.t. de besteding van de stedelijke middelen: het zogenaamde „participatief budget”. De resultaten van dit ‘participatief budget’ zijn behoorlijk indrukwekkend: op vijf jaar tijd nam meer dan 8% van de bevolking (meer dan honderdduizend mensen) deel aan dit participatieproces, qua overheidsinvesteringen was er een verschuiving merkbaar van prestigeprojecten naar kleinschalige ingrepen in de armere stadsbuurten, nieuwe buurtcomités werden opgericht en bestaande verenigingen zagen hun ledenaantal stijgen en deelnemers aan de debatfora leerden allerlei vaardigheden bij (vergaderen, onderhandelen...) (8).

Het voorbeeld van Porto Alegre is wat mij betreft bijzonder inspirerend. Het toont ook aan dat lange, volgehouden inspanningen noodzakelijk zijn (de UAMPA werd in 1980 opgericht, pas in 1989 werd gestart met het participatief budget) én dat een open politieke cultuur van overheidswege noodzakelijk is. Of, zoals Hooghe en Stolle

(8) ABERS, R. (1997), Learning democratic practice: distributing government resources through popular participation in Porto Alegre, Brazil, p. 39-65. In: DOUGLASS, M. & FRIEDMANN, J. (eds.), *Cities for Citizens: planning and the rise of civil society in a global age*, Chichester, John Wiley & Sons. Nederlandstalige teksten over het participatieve budget vind je op www.athene.antenna.nl

terecht opmerken: „Men mag in achtergestelde buurten zoveel verenigingen installeren als men wil, als de bewoners van die buurten niet het gevoel hebben dat het stadsbestuur met hen rekening houdt (...) dan zullen al die privé-initiatieven weinig zoden aan de dijk zetten.”⁽⁹⁾

Een participatief budget in Brussel als nieuwe inzet voor het opbouwwerk en aanverwante organisaties: een verre droom of een nabije werkelijkheid, wie zal het zeggen? In ieder geval is dit m.i. een uitdagend ‘perspectief’ om naartoe te werken. Uiteraard zal dit op heel wat weerstanden botsen en tijd vergen, maar, zoals Louis Paul Boon het zo mooi schreef: „Zie ge gaat naar een meeting waarin men u de komende maatschappij – na deze van de atoomsplitsing – afschildert en belooft, en ge zijt gelukkig gelijk een kind met sinterklaas, maar onderweg naar huis schiet de rijgkoord van uw schoen kapot en ge vloekt van gotverhier en gotver-een-eindeke-verder. Dat wil niet zeggen dat sinterklaas... pardon de komende maatschappij... daarom niet minder komen zal, maar het wil zeggen dat men altijd zal moeten rekening houden met kapotschietende rijgkoorden”⁽¹⁰⁾.

David Van Vooren



Actie Bidonville 2003

Foto: Michel Demol

(9) HOOGE, M; & STOLLE, D. (2002), Sociaal kapitaal: een taak voor het verenigingsleven? *Vorming*, jrg. 17, nr. 6, p. 422.

(10) BOON, L.P. (1985 (1953)), *De Kapellekensbaan*, Amsterdam, De Arbeiderspers, p. 13.

From Brussels to Belfast

Toren Limite Limite verhuist



Een half decennium Limite Limite toren

De Limite Limite toren werd ingehuldigd op negen oktober 1999. De toren werd gebouwd op een braakliggend terrein dat verworpen was tot *espace branché* voor sluikstorters en publieke plassers. Het perceel in de Dupontstraat te Schaarbeek kreeg op die manier een nieuwe bestemming: een ontmoetingsplaats met architecturale uitstraling.

De Limite Limite toren werd opgenomen in het programma van „De dag van de Architectuur”

die op 13 oktober 2002 georganiseerd werd door het Vlaams Architectuur Instituut. Hierdoor kreeg de Limite Limite constructie aandacht in het vakblad „Archis” (januari 2003). Deze sterk visuele en eigenzinnige ingreep heeft dankzij de media-aandacht de Brabantwijk op een positieve manier in the picture gebracht.

Last but not least fungeerde de Limite Limite toren als motor voor het ontstaan van het netwerk Limiet Limite . De initiatiefnemers van het project

Wijkpartenariaat vzw, APAJ Classe Chantier, architect Chris Rossaert en City Mine(d) konden al vlug op de steun rekenen van VLEKHO die op haar beurt Euroclear Bank bij het project betrok. De constructie werd gefinancierd door de Koning Boudewijnstichting.

Van bij het begin was duidelijk dat het om een tijdelijke constructie zou gaan, waarvan de stedenbouwkundige vergunning zou aflopen op 31 mei 2004. Voor de vzw City Mine(d) was dit de aanleiding om de operatie ReLimite te lanceren.

De Limite Limite toren in de Brabantwijk werd tijdens de maand mei 2004 ontmanteld door de studenten van het vormingscentrum APAJ Classe Chantier en per container verscheept naar Belfast. Met het materiaal werd door studenten van de Ulster University School of Architecture, het Belfast Institute en de studenten van het vormingscentrum APAJ Classe Chantier tijdens de gure decembermaand op een publieke plaats een nieuwe constructie opgebouwd. Een en ander werd mee mogelijk gemaakt door het British Council Northern Brussels en Northern Ireland. Met de toren exporteert de Brabantwijk ook een manier van stedelijk werken waar het trots op kan zijn: het samenbrengen van verschillende bewoners en gebruikers van een sociaal gefragmenteerde omgeving rond een artistieke interventie.

Ondertussen had de gemeente Schaarbeek een nieuwe bestemming gevonden voor het perceel: in het kader van het wijkcontract Brabant-Groen zullen er twee sociale appartementen gebouwd worden.

Bruno Van Loo



Exit armoedebestrijding in het stedelijk beleid?

Het waarom van Justus Uitermark.



Justus Uitermark werkt als sociaal geograaf aan de universiteit van Amsterdam waar hij momenteel promotieonderzoek verricht. Onder vakgenoten in Vlaanderen geniet hij reeds enige bekendheid, o.a. via een aantal artikels in het tijdschrift *Ruimte en Planning*. Hij studeerde af op de doctoraalscriptie *De sociale controle van achterstandswijken. Een beleidsgenetisch perspectief*, inmiddels ook gepubliceerd ⁽¹⁾. Het is een doorwrocht, gecondenseerd en „ingekookt” werkstuk dat nogal wat voorkennis vergt van de lezer. Daarom is het bijna niet te doen om het ook nog eens bij wijze van boekbespreking te gaan samenvatten. Wat hier komt is bijgevolg een partiële inkijk in het boek van Uitermark en met name in het tweede hoofdstuk dat inzoomt op het Vlaamse stedenbeleid. Om vorm en voortgang van het betoog volop te begrijpen is enige voor-

kennis van het analyse kader onontbeerlijk. Dat wordt uitgewerkt in het eerste, theoretische deel dat zich inlaat met staatstheorieën en waarin toegewerkt wordt naar een in mekaar weven van benaderingen uit de regulationistische en governmentality literatuur ⁽²⁾.

Het opzet.

Vooraleer de bespreking hiervan aan te vatten willen we eerst uitzoeken welke bedoeling Uitermark had met dit onderzoek.

Hij stelt vast dat nogal wat onderzocht wordt in het kader van het (Nederlandse) stedenbeleid maar dat daar weinig onderzoek tussen zit over ontstaan van beleid. Het huidige onderzoek, aldus Uitermark, is trouwens op 2 punten gebrekkig waar het gaat om ontstaan van (steden)beleid te verklaren. Men gaat ervan uit dat beleidsdoelstellingen het gevolg zijn van politieke keuzes en dat er dus niet over moet gereflecteerd worden en men neemt aan dat de staat de belangen van haar onderdanen optimaal dient. Zo opereren sommige studies in het verlengde van het beleid. Ze zijn er de dienstmaagd van, worden gebruikt als ambtelijk instrument voor de vraag hoe doelstellingen best gerealiseerd kunnen worden. In deze studies met technocratische inslag hoeft oorsprong van beleid helemaal niet geanalyseerd te worden. Andere studies stellen zich wel kritisch op tegenover bestaand beleid maar ze beschikken als het ware niet over de instrumenten of theoretische concepten om oorsprong van beleid te verklaren. Beleid wordt dan verklaard vanuit intenties van beleidsmakers en ondeugdelijk beleid is er door een gebrek aan kennis

(1) J. Uitermark, *De sociale controle van achterstandswijken. Een beleidsgenetisch perspectief*. Utrecht/Amsterdam, 2003, 178 pp. (*Nederlandse Geografische Studies* n° 322).

(2) In het derde hoofdstuk wordt de oefening gemaakt voor het Nederlandse stedenbeleid. Het slothoofdstuk vergelijkt de overheidsbemoeienis van armoede in West-Europa en de Vs (insluiting versus uitsluiting).

(of goede wil). Dit zijn studies met een positivistische inslag: de wetenschap is in staat een ideaal plaatje te ontwerpen en als de werkelijkheid daarvan afwijkt, dan kan meer kennis daaraan verhelpen. Een voorbeeld: er is veel kritiek op het herstructureringsbeleid ⁽³⁾ in Nederland en met name op de illusie daarin dat sociale menging zou bijdragen tot integratie van kansarmen. Maar als dit zo evident is, hoe komt het dan dat er precies nu zoveel inspanningen gebeuren om sociale menging te realiseren. Alles op rekening brengen van de wereldvreemdheid of gebrek aan kennis vanwege beleidsmakers is een te gemakkelijke verklaring.

Onderzoek naar ontstaan van beleid kan een bijdrage leveren aan het antwoord op de vraag waarom er momenteel zoveel aandacht is voor achterstandswijken (en waarom, in het geval van Vlaanderen, deze aandacht momenteel verslapt). Het is Uitermarks ambitie om het hiaat in het bestaand onderzoek op te vullen. Daarvoor heeft hij wel een stevige visie nodig op hoe overheids-optreden in het algemeen en sociaal beleid in het bijzonder tot stand komt. In dat verband merkt hij nog het volgende op: beleidsgeoriënteerd onderzoek op micro-niveau heeft vaak een zwakke (staats-) theoretische fundering. Anderzijds worden abstracte analyses van politieke en sociale theoretici vaak onvoldoende onderbouwd vanuit detailonderzoek. Uitermark wil een analysekader ontwerpen dat een tussenweg biedt tussen abstract en concreet onderzoek of, in zijn woorden: „een analytisch kader dat algemeen genoeg is voor algemene toepasbaarheid maar toch ruimte laat voor specificiteit”. Dat zal hij vervolgens gaan toepassen in zijn onderzoek naar de verklaring voor de veralgemeende interesse voor achterstandswijken en stedelijk beleid.

Uitermarks analysekader voor onderzoek naar stedelijk beleid.

In de literatuur over de staat en de rol van de overheid behandelt Uitermark 2 stromingen die zich, onder andere, laten onderscheiden (weliswaar in een te zwart-wit voorstelling van zaken) in de manier waarop macht doorwerkt in de samenleving.

In politiek-economische staatstheorieën werkt macht eerder van boven naar onder (wat samenvalt met de dagelijkse, voorwetenschappelijke ervaringen van mensen). In de governmentality benadering wordt het omgekeerde gesuggereerd. Politiek-economische theorieën zijn inmiddels zover geëvolueerd dat ze nogal afwijken van de „standaard” Marxistische opvatting van de staat als een afspiegeling van niet-statelijke relaties (i.c. kapitalistische verhoudingen) die als een monolithisch en onafhankelijk instrument op die verhoudingen inwerkt in functie van hun instandhouding. Kritieken op dergelijke voorstelling van zaken zijn er velerlei maar één die voor de hand ligt is wel dat deze opvatting niet kan verklaren hoe het komt dat in verschillende staten, onder een zelfde accumulatieregime zoveel diverse vormen van beleid wordt aangetroffen.

In de regulatietheorie of de regulationistische staatsopvatting wordt de staat beschouwd als een centrale component in een netwerk van instituties, die op mekaar inspelen, van mekaar afhankelijk zijn en een geheel vormen dat steeds in wankel evenwicht verkeert. Instituties zijn relatief duurzame kaders voor sociale interactie. Hun verschijningsvorm varieert naargelang deelterrein en lokale contexten (voorbeelden: onderwijs, patroonsorganisaties, opbouwwerk, sociale huisvesting, enz... ⁽⁴⁾). Dat geheel van instituties, dat netwerk, dat op een gegeven moment sociale relaties mogelijk maakt, wordt regulatorisch kader genoemd. Wat de regulationisten vooral interesseert is wat gebeurt als een crisis optreedt die het systeem door mekaar schudt en het wankel evenwicht doorbreekt. Dit is het moment waarop actoren binnen instituties meer dan gewoonlijk strategisch gaan handelen en gaan proberen macht te verwerven door particuliere visies naar algemene visies op te trekken.

(3) In wijken in een neerwaartse spiraal worden grootschalige veranderingen voorzien in de woningvoorraad, o.a. door een aanzienlijke verhoging van het aandeel koopwoningen.

(4) Merk op: stedenbeleid wordt door Uitermark ook als een institutie beschouwd. Deze kwam tot stand via strategisch handelen van actoren die na een evenwichtverstorende crisis zoeken om het probleem op te lossen en het evenwicht te herstellen. Zie verder.

Deze interesse maakt de regulationistische benadering in zekere zin complementair aan de governmentality benadering. Maar laat ons eerst het „statuut” van de politiek-economische regulatietheorie samenvatten: de analyse verloopt op macro-vlak; er wordt gezocht naar algemene structuren, naar schema's achter de feiten om deze te verklaren; deze structuren vertonen een zekere samenhang en stabiliteit („evenwicht als geconstrueerde uitzondering”); er is weinig detailonderzoek naar hun feitelijke doorwerking in concrete settings.

De governmentality benadering gaat terug op het theoretische werk van Michel Foucault en vooral op diens visie op macht. Macht mag niet beschouwd worden als iets dat iemand bezit, dat afhangt van intenties van individuen, dat zich van boven naar onder verspreidt. Macht komt overal vandaan. Individuen zitten ingebed in structuren van macht-weten.⁽⁵⁾ Foucault heeft een aantal van deze structuren onderzocht. In studies o.a. rond het gevangeniswezen en de psychiatrie gaat hij onderzoeken hoe machtstechnologie wordt gevormd en toegepast. In lokale settings wordt voortdurend gezocht naar oplossingen voor problemen: visies op problemen worden geformuleerd evenals technieken om ze op te lossen. Hier situeert zich het voor Foucault belangrijke begrip discours.

De governmentality benadering gaat de werkwijze van Foucault in het onderzoek naar bvb. de werking van de gevangenis (gevangenen – cipiers) toepassen op de werking van beleid (bevolking – „heersers”). In dit onderzoek zijn 2 begrippen van belang: bestuurlijke rationaliteiten en bestuurlijke technologieën. Rationaliteiten kunnen algemeen omschreven worden als voorstellingen omtrent de werkelijkheid/problemen, concepten over hoe de werkelijkheid in mekaar zit, op dusdanige manier dat er aanknopingspunten aanwezig zijn voor concrete (politieke) programmatie. (bvb.: het discours rond leefbaarheid, sociale cohesie, integraal werken – let hierbij op het belang van taalconstructies om de werkelijkheid voor te stellen). Technologieën zijn de instrumenten om deze rationaliteiten te laten werken in de praktijk (bvb.: convenanten; leefbaarheidsmonitoren; kansarmoede atlanten, meerjarenprogramma's) ⁽⁶⁾.

Kijken we ook hier eens naar het statuut van deze benadering: de analyse situeert zich op micro-vlak; de analyse is gericht op beleid in zijn verschijningsvormen, niet op achterliggende structuren; deze „nominalistische” aanpak kan evenwel niet verklaren hoe uit diverse, concurrerende discours er een selectie gebeurt zodat een bepaald discours overheersend wordt. We hadden het hierboven reeds over de complementaire aspecten in de regulatietheorie en de juist besproken benadering. De synthese die Uitermark voor zijn analysekader voorstelt kan als volgt worden geparafraseerd: macht werkt van onder naar boven maar de verschillende concurrerende discours worden door de filter gehaald van de min of meer duurzame institutionele structuren die uitmaken welke discours uiteindelijk het beleid zal bepalen.

Vooruitlopend op de toepassing van dit analytisch kader op het Vlaamse stedelijk beleid zullen we daarin ondermeer volgende aandachtspunten of onderzoeksvragen traceren:

- wat zijn de kenmerken van het Belgisch regulatorisch raamwerk?
- welke actoren nemen centrale posities in in deze netwerken en hoe verhouden ze zich tot mekaar?
- welke breuk vond plaats die het beginpunt markeert van de zoektocht naar een nieuw evenwicht?
- hoe handelen de actoren op het moment dat machtsrelaties herschikt worden en gewijzigd of nieuwe instituties ontstaan om het hoofd te bieden aan problemen?
- Welke actoren proberen invloed uit te oefenen op de vorming van stedelijk beleid?
- welke bestuurlijke rationaliteiten en bestuurlijke technologieën ontwikkelen ze?
- welke concurrerende discours worden uitgeselecteerd?

Uit dit lijstje kan men zien hoe de regulatie- en

(5) Bij Foucault gaan de structuren vooraf aan het subject. Dit is een radicaal doordenken van „le décentrement de l'homme”.

(6) Bvb. in het discours rond integraal werken is het opmaken van meerjarenprogramma's belangrijk omdat dit toelaat diverse werkingen beter op mekaar te doen afstemmen.

governmentalitybenaderingen mekaar aanvullen.

Als algemene inleiding op wat komt zouden we deze vragenreeks als volgt in mensentaal kunnen omzetten:

Door een bepaalde, doorheen de geschiedenis van de Belgische staat vrij constante verhouding tussen stad en platteland en tussen lokaal en bovenlokaal bestuursniveau is anti-stedelijkheid een belangrijk kenmerk van het Belgische regulator kader. Op deze verhouding is ook het machtsverwicht tussen traditionele politieke partijen gestoeld terwijl ze ook de typische vorm van de Belgische overlegeconomie ingekleurd heeft. Vanaf de jaren 90 van de vorige eeuw wordt dit evenwicht verstoord door de opkomst van het Vlaams Blok (VB) ⁽⁷⁾. Centrale actoren moeten „iets” doen om zich in de nieuwe situatie staande te houden. Dat „iets” is tamelijk abstract. Er moeten nieuwe rationaliteiten en technologieën tot stand komen, alleen dat maakt concreet handelen mogelijk. Dit gebeurt in concrete settings, in brandpunten waar de opkomst van het VB mee geassocieerd wordt, nl. achterstandswijken. Lokale actoren zijn reeds vanaf jaren 70 op zoek naar oplossingen voor problemen in deze wijken, wat gelijk staat aan pogingen om armen op de politieke kaart te zetten. Dit discours wordt evenwel gaandeweg geconfronteerd met concurrerende discours. Wie zal er aan het kortste eind trekken?

Bestuurlijke fragmentatie, politieke strategieën en anti-stedelijkheid.

België/Vlaanderen heeft geen grote traditie op vlak van stedelijk beleid. Pas in 1991 komt daar verandering in. Globale context tot dan is er één van anti-stedelijkheid. Een bewust gevoerde strategie zo blijkt, steunend op de katholieke hegemonie in de 19de en 20ste eeuw in een gefragmenteerd politiek-bestuurlijk landschap.

In deze anti-stedelijkheid zit een cultureel aspect. De snelle introductie van het kapitalisme in zeer rauwe vorm bracht ontwrichting op het platteland teweeg met een snelle verstedelijking die al snel geassocieerd werd met normverval, ontreding en verpaupering. Op het culturele niveau domineerde een antistedelijke mentaliteit

met verheerlijking van het platteland en hooguit gedogen van de stad. Dit speelt tot op de dag van heden: „de stad is de grote bewerker geweest van de geestelijke en ruimtelijke ontworteling, waarvan de religie één van de belangrijkste slachtoffer is geworden. Er bestaat geen stad voor de mens. De stad zal altijd de vijand van het menselijke zijn”, aldus H. Van Rompuy, CD&V-politicus ⁽⁸⁾. Dergelijke uitspraak komt niet toevallig uit die hoek.

De tegenstelling stad-platteland is immers niet enkel een kwestie van morele overwegingen, in de Belgische geschiedenis is ze ook onderdeel en inzet geweest van politieke strijd. Zo beschouwd wortelt anti-stedelijkheid in de katholieke hegemonie in de negentiende en twintigste eeuw. De erfenis van de Franse overheersing, een in kleine gemeentes en kiesdistricten verbrokkeld bestuurlijk politiek landschap – en een alles behalve proportioneel kiesstelsel bevoordeligde het katholieke blok, een amalgaam van deelbelangen, verenigd onder het ideologisch baldakijn van godsdienst, eigendom en familie. Dit blok breidt zijn macht langzaam uit en dit ten koste van liberalen en later socialisten. Hierin was het als het ware de „derde hond in het kegelspel”. Zijn machtsbasis lag op het platteland, die van liberalen en socialisten in stedelijke gebieden. Doordat kieshervormingen slechts met mondjesmaat werden doorgevoerd en er al helemaal niet getornd werd aan het versnipperd lokaal bestuurslandschap was de situatie zo dat de katholieke aan de vooravond van WO-I sterk stonden in de gemeentes maar allesbehalve zwak in de steden.

Niettemin probeerden ze met alle macht het volk op het platteland te houden. Ze steunden hun politiek op 2 strategieën: transport en huisvesting. Een fijnmazig treinnetwerk en goedkope vervoerskaartjes dienden arbeiders naar de stad en terug naar het platteland te brengen ⁽⁹⁾. Het vooruitzicht op een eigen woning via de eerste wet van 1889 op de eigendomsverwerving zou

(7) Nu Vlaams Belang, dus nog VB.

(8) H. Van Rompuy, Hopen na 1984 gecit. in: P. De Decker, Het belang van de stad. Bouwblokken voor de studie van de stad, 2003, p. 7.

mensen aan de grond binden en tevens fungeren als onderpand voor sociale vrede. Noch liberalen noch socialistten konden in sé iets inbrengen tegen goedkoop vervoer en betaalbare huisvesting. We zien hier, aldus Uitermark, een voorbeeld van hoe de ruimtelijke selectiviteit van de staat (een de facto bevoordeling van het platteland t.n.v. de steden via een beleid, ondersteund door alle partijen) en de politieke strategieën van de katholieken mekaar conditioneerden.

Anti-stedelijkheid als karakteristiek van het Belgisch regulatorisch kader zorgde voor nog een andere specificiteit: de autonomie van het lokale bestuurlijke niveau en de zwakke positie van de centrale overheid inzake het aansturen van het lokale niveau. Daarin zou noch na WO-I, noch na WO-II veel verandering komen. Ofschoon de wederopbouw telkens eenheid en dus een sterke centrale injectie veronderstelde was het aanvankelijke elan (na 1918: bouw van tuinsteden, 1948: aanzienlijke verhoging van middelen uit het gemeentefonds) onvoldoende en namen de gemeenten uiteindelijk via eigen fiscaliteit het heft weer in handen. Deze centralisatie mislukte, niet omwille van de zwakke financiële positie van gemeentes, maar omwille van hun sterkte in het ideologische debat: de Belgische politieke, sociale en religieuze scheidingslijnen zijn sterk territoriaal geënt. Elke overheveling van macht van het lokale naar het bovenlokale niveau wordt ervaren als een aanslag op de autonomie en wekt angst door andersgezinden overheerst te worden. Deze karakteristieken spelen ook mee in de typisch Belgische variant van het fordisme⁽¹⁰⁾. Proto-typisch voor het fordistische model is de sterke sturing vanuit de centrale staat. De aanvankelijke centralisatie na WO-II sluit daarbij aan maar de bestuurlijke versnippering stond juist, om de zoëven vernoemde reden, borg voor sociale vrede. Dus, het in het fordisme karakteristieke consumptiepatroon dat gedragen wordt door eigen huis en automobiel is in België versterkt terug te vinden. Suburbanisatie en fordistisch groeipatroon gaan hand in hand. Deze sub-urbanisatie wordt nog versterkt door de bestuurlijke politieke structuur van de Belgische staat en de persisterende katholieke strategie. Ten overvloede kan op dit vlak verwezen worden naar de wet De Taeye (1948) met fiscale stimuli voor

eigendomsverwerving. Tegelijk worden projecten in binnensteden tegengewerkt.

De jaren 1960 tot en met 80 markeren een overgangperiode met kenmerken die tot vandaag doorwerken. Het wonen in buitengebieden wordt sterk gestimuleerd (direct door premies, indirect door de hoge belastingen in steden) en ook bedrijven worden naar industrieparken geherlokaliseerd. De steden van hun kant voeren een beleid, gericht op het verhogen van de sociaal-economische status van hun ingezetenen en voeren een bepaald armen-onvriendelijk beleid. In de fordistische verzorgingsstaat neemt de attractiviteit van de steden verder af, arbeiders gaan hun bedrijven achterna, armen blijven achter. Steden spelen in het politieke landschap een marginale rol en ondanks verzet van anderen uit was het beleid van tegengaan van stedelijk verval praktisch nihil.

Vb en armoede als territoriale problemen in het Sif het hoofd geboden.

Uit het voorgaande blijkt dat historische opties zeer lang blijven doorwerken. Deze padafhanke-lijkheid inzake stedenbeleid in België, het feit namelijk dat hierrond geen grote traditie bestaat, wordt begin jaren 90 bruusk doorbroken. De aanleiding, de eerste verkiezingsoverwinning van het rechts-extremistische Vb laat Uitermarkt toe één van zijn centrale hypothesen te formuleren: ontstaan van, evolutie en karakteristieken in het stedelijk beleid zijn onlosmakelijk verbonden met de opkomst van het Vb.

De opkomst van het Vb wordt gemarkeerd door een voorlopig nog niet afgeblokte reeks verkiezingsoverwinningen die zorgden voor een dramatische politieke aardverschuiving. Het Vb is

(9) Bemerkt in dit verband de dubbelzinnige houding van de Brusselse regering in de laatste regeringsverklaring (2004) inzake het voorstadsnetwerk (RER): allemaal goed en wel, maar zo'n systeem is niet bevorderlijk om mensen in de stad te houden.

(10) Economisch model gedragen door massaproductie en consumptie waarbij kapitaals-accumulatie en sociale zekerheid in het klassieke-klassedecompromis van de overleg-economie worden verenigd – in België op gang getrokken via het Sociaal Pact uit 1944.

weliswaar tot nader order en zolang het „cordon sanitaire” standhoudt, nog geen beleidspartij, maar weegt niettemin zwaar op de politieke agenda. Aan de basis van de eerste doorbraak, die de spiraal in gang zet, ligt een toevalligheid of beter gezegd: het specifiek Belgisch gegeven van de stemplicht. Mensen die het politiek niet (meer) zien zitten kunnen niet thuisblijven en waar zich dit vroeger uitdrukte in blanco of ongeldig stemmen is er nu blijkbaar een „alternatief” met een discours dat antwoorden biedt op vele vragen, angsten en onzekerheden. Dit discours is toegespitst op achterstandswijken, op de „terreur” die er heerst voor het eigen volk, op het aandeel van vreemdelingen in deze terreur, op het programma om de angst van kamp te doen veranderen en dus op het pleidooi voor drastische maatregelen voor meer veiligheid ⁽¹¹⁾. Het VB wordt in die eerste fase electoraal gesteund door stedelingen in achterstandswijken. In Antwerpen, waar het VB-hoofdkwartier zich symbolisch in de stationswijk bevindt, noemt de partij zich zelfbewust Partij van 't Stad. Voor zover dit VB-discours later ook aansluiting vindt in niet-stedelijke gebieden kan men bij uitbreiding zeggen dat de opkomst van het VB teert op de anti-stedelijke houding in het kiezerskorps. De angst voor de stad (en de symptomen van verval en bedreiging die ervan uitgaan) zijn de voedingsbodem voor zijn populariteit.

In zijn discours laat het VB niet na de beleidspartijen terzake met alle zonden van Israël te beladen. Deze kunnen het VB-discours onmogelijk aanvaarden. Hoe reageren ze? Aanvankelijk door afwijzing. Als enige strategie wordt geopperd om xenofobie tegen te gaan. Toch wordt in 1990 door socioloog Mark Swyngedow vanuit wetenschappelijke hoek reeds een verband gelegd tussen stemgedrag en kansarmoede. Bovendien leert een stemmenanalyse dat winst voor het VB gepaard gaat met verlies voor de SP. De logische conclusie is dan ook dat een meer holistische aanpak van achterstandswijken het VB kan terugdringen. In deze wijken was reeds een zekere praktijk van kansarmoedebestrijding ontstaan, niet als

tegenoffensief maar in een poging om armen op de (politieke) kaart te zetten. Drijvende motor was het welzijnswerk. Dat kon in die tijd profiteren van de profileringsdrang van het Vlaams Gewest (na de staatshervorming van 1989) dat bovendien over toevallige baten beschikte (als compensatie voor de schuldkwijtschelding aan noodlijdende Waalse steden). Het is de pioniersperiode van de fondsen Vandenbossche/Lenssens die een eerste keer het stedenbeleid doen culmineren in het Vlaams Fonds voor de Integratie van Kansarmen (VFIK). We zien hier reeds de padafhankelijkheid doorwerken in het geschil tussen SP en CVP waarbij deze laatste aandringt voor een minder geconcentreerde inzet in de steden. Het VFIK wordt ideologisch geschraagd door het Europees discours over armoede in termen van sociale uitsluiting en kansarmoede. Dit kansarmoedediscours heeft strategische waarde voor zover het voor diverse actoren attractief is. De welzijnssector wijst op het belang van de verbinding tussen armen en politiek en samenleving en kan zich als bemiddelaar centraal stellen. Linkse partijen spelen reeds met de mogelijkheid dat insluiting van armen uitsluiting van het VB betekent. Dat geldt ook voor centrum-rechts, doch minder uitgesproken.

Ondertussen stellen de projecten naar omvang kwantitatief niet zoveel voor. Belangrijker is dat in de achterstandswijken intersectorale coalities tot stand komen tegen het VB met als spreekbuis de Koning Boudewijnstichting. Het armoedediscours als politiek instrument blijft echter in de praktijk onderontwikkeld. Het speelt m.a.w. slechts een beperkte rol in de politieke strijd. Ook de geringe affiniteit tussen lokale en gewestelijke politiek roept niet tot inzet van grote middelen.

„Zwarte zondag” 1991 brengt daar verandering in. Vandan af erkennen de gevestigde politieke partijen kansarmoede als cruciaal voor het succes van het VB. De regeringsverklaring 1991 pleit voor een meer solidaire maatschappij en in één adem wordt de opmaak gevraagd van een Algemeen Verslag over de Armoede (AVA) ⁽¹²⁾.

(11) Exemplarisch wordt dit discours uitgewerkt in het Aanvalsplan tegen agressie en criminaliteit (ATAC) van de Antwerpse VB-afdeling.

(12) Het AVA, gerealiseerd door de Koning Boudewijnstichting in samenwerking met ATD-vierde wereld en Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten.

In feite is dit de vraag naar een concurrerend discours. Het belang van deze démarche kan niet onderschat worden (al is het dan tijdelijk). Voor de armen doet zich een schaa sprong voor: van een louter stedelijk fenomeen naar de belangrijkste kwestie voor het Gewest. Tot dan gemarginaliseerde armen komen in het centrum van de belangstelling en met hen armenorganisaties. Het AVA is de neerslag van een unieke coalitie tussen armenorganisaties en armen, van de armen uit doch gefilterd door de eersten. Het discours, dat radicaal is maar nog net aanvaardbaar voor de opdrachtgevers bevat volgende centrale ideeën:

- Uit het AVA blijkt een afkeer voor maatregelen die specifiek op de armen gericht zijn. Er wordt gepleit voor een algemeen beleid. De kern van armoede bestaat erin dat de algemene rechten, de universele burgerrechten niet gerespecteerd worden;
- In plaats van object van beleid kunnen armen een maatschappelijk debat mee sturen. Armen zijn actoren als het erop aankomt pressie uit te oefenen op overheden;

- Over de wijk als interventiekader wordt gezwezen. Impliciet worden maatregelen op wijkniveau gerangschikt onder de naam „doekjes voor het bloeden”.

In het zog van het AVA maakt de notie Inclusiviteit opgang. Dit betekent zoveel als: alle overheidsinstellingen moeten aandacht hebben voor de effecten van hun beleid op armen. Beleid mag armen niet in hun marginaliteit herbevestigen.

In 1994 komen 4 ontwikkelingen bijeen:

- De roep naar een integraal, inclusief en territoriaal beleid krijgt gehoor bij politici;
- Uit bezorgdheid voor de bouwwoede in buitengebieden zet de opkomende partij Agalev het probleem van de stadsvlucht op de agenda;
- Het nieuwe electorale succes van het VB noodt tot een coherente strategie van de gevestigde partijen;
- Het AVA wordt gepubliceerd.

In oktober 1994 kondigt toenmalig premier J.L. De Haene aan de voorstellen van AVA tot uitgangspunt van beleid te maken. Kijken we echter naar de Vlaamse regeringsverklaring, dan wordt integendeel de kwaliteit van de stedelijke leefomgeving tot één van de topprioriteiten verklaard, en in de beleidsbrief Peters (Van steden en mensen, 1995) valt op hoe de problematiek van de steden gedefinieerd wordt in termen van ruimtelijke processen: door de suburbanisatie wordt armoede geconcentreerd en buurten reproduceren armoede. Sociale menging is een belangrijke maatregel om deze vicieuze cirkel te doorbreken. Gegoede bewoners moeten aangetrokken worden en achtergestelden moeten minstens gedeeltelijk hun heil zoeken in sociale wooncomplexen elders.

Dit discours staat haaks op het AVA. Het valt ook op hoe het afwijkt van het advies van de stuurgroep Evaluatie Armoedebeleid in Vlaanderen (1995) waar de woonomgeving op zich een minder belangrijke plaats inneemt, waarin niet gesproken wordt over sociale menging en waarin lokale interventie vooral vanuit methodisch oogpunt wordt overwogen, nl. inspelen op specifieke behoeftes en kansen tot participatie.



Ondertussen werd ook als concrete beleidsmaatregel het Sociaal Impulsfonds (SIF) in de steigers gezet. De teneur van het opzet luidt: ontwikkeling van achterstandswijken, waarop armen direct betrokken dienen te worden. In feite komen in het SIF twee discours bijeen: dat rond armoedebestrijding vanuit AVA en de praktijk vóór het SIF, gesponsord door het welzijnswerk en dat vanuit wetenschappelijke hoek waarin ruimtelijke processen een rol spelen. Dit tweede discours wordt aan het eerste toegevoegd en niet omgekeerd. Ook in de praktijk blijkt het SIF sterk gericht op kansarmoedebestrijding vanuit een definiëring en coaching vanwege het welzijnswerk. Of het nu gaat om stedelijk danwel om sociaal beleid is nog geen punt van discussie. Deze breuk met het sociale mengingsdiscours is echter, zoals verder zal blijken slechts van tijdelijke aard.

In het SIF wordt met een aantal belangrijke (nieuwe) bestuurlijke technologieën geëxperimenteerd: convenanten tussen gemeentes en gewest waarin de eerste zich in een bepaald kader moeten schikken. Ook worden wijken geselecteerd op basis van een kansarmoedeatlas, een instrument dat het probleem van de kansarmoede in haar ruimtelijke dimensie zichtbaar maakt. Dergelijke armoedeatlas komt bij uitstek tegemoet aan een discours over armoede als oorzaak van maatschappelijke onrust en anti-democratisch stemgedrag. Het is een voorbeeld van hoe een visie op armoede omgezet wordt in een bestuurlijk technologisch concreet werkprogramma. Dit was de hoopvolle tegenstrategie voor de opkomst van het VB. Hoopvol omdat het bovendien nergens verplichtte het discours van het VB over te nemen. Deze tegenstrategie werd gedragen door een coalitie van progressieve partijen. Ze vond haar oorsprong in de praktijk van het welzijnswerk op wijkniveau en werd selectief opgeraapt en aangevuld door centrale actoren (idee van sociale menging).

Het succes van dit programma zou echter afhangen van de mate waarin de herconceptualisering van het VB als territoriaal probleem hout snijdt. In dit programma zat echter ook een herconceptualisering van de kansarmoede besloten. De aandacht gaat weliswaar meer

dan vroeger uit naar insluiting van armen in de politiek, maar dan wel via participatie op buurtniveau. Dit staat haaks op het AVA dat pleitte voor invloed op het centrale beleid. Ook de passus in het regeerakkoord dat stelt dat armen dienen betrokken te worden op het beleid dat hen aanbelangt druist in tegen de vraag van het AVA naar een algemeen beleid. Het burgerschap op wijkniveau is een surrogaat voor universele burgerrechten. De vlucht naar het wijkniveau betekent het wegwijnen van de grote maatschappelijke zorg voor armen. Eerder dan ze daadwerkelijk macht en invloed te geven, wil men armen door participatie op wijkniveau onttrekken aan anti-democratische krachten. Deze analyse onderstreept 2 stellingen van de auteur: overheden hebben het niet noodzakelijk goed voor met hun ingezetenen en aandacht voor achterstandswijken is niet noodzakelijk afhankelijk van de problemen die daar spelen. De interesse komt er pas onder bepaalde voorwaarden.

Hoe functioneert nu het SIF in de praktijk?

- Het zijn vooral welzijnsorganisaties die projecten opzetten en als partners fungeren;
- Projecten situeren zich in de sfeer van welzijn, minder in de sfeer van het publieke domein en de leefomgeving;
- „Harde” sectoren worden er niet of weinig op betrokken;
- De armen worden moeilijk bereikt en als dat wel het geval is dreigt het gevaar van infiltratie door het VB (wat een cruciaal falen van de nieuwe strategie zou betekenen).
- Het SIF resulteert niet in een werkelijke verbetering op het terrein.
- Het SIF geeft wel aanleiding tot vormen van bestuurlijke vernieuwing en netwerkvorming.

Deze piste, die via optimalisering van de aangewende methodes had kunnen leiden tot een veelzijdig systeem van sociale controle (uitgewerkt in het 4de hoofdstuk), wordt na 1999 evenwel niet verder bewandeld. M.a.w. na 1999 zijn armen geen strategisch object meer in het stedelijk beleid en gaan ze de weg van hero to zero (dixit Maarten Loopmans). Hoe dit komt wordt in een laatste paragraaf beschreven.

Stedelijk beleid en tanende aandacht voor armen

Uitermark haalt 2 redenen aan om de tanende aandacht voor armen te verklaren: de eerste reden heeft te maken met de SIF-evaluatie en verklaart waarom de kaart van het stedenbeleid getrokken wordt. De tweede heeft te maken met de veranderende electorale geografie van het VB en verklaart waarom de armoedebestrijding uitgerangeerd wordt.

Dat de feedback op de resultaten van de SIF inspanningen te wensen overliet was nog niet eens de belangrijkste aanleiding voor de heroriëntatie rond de eeuwwisseling. Kennis verzamelen over hoe het er op het lokale vlak aan toe gaat is per slot van rekening een technische kwestie waaraan gesleuteld kan worden.

Gaadeweg fixeerte zich de kritiek op de werking van het SIF op de spanning tussen stedelijk en sociaal beleid. Beleidsverantwoordelijken en beleidsadviseurs én plaatselijke SIF coördinatoren uitten hun bezorgdheid over de grote nadruk die in het SIF ligt op zorg en niet op o.m. economische ontwikkeling. Om meer (stedelijk) welzijn te creëren mag men niet in onwelzijn blijven hangen, heet het. Bestrijden van onwelzijn is slechts een deel van het verhaal. Opkomen voor meer welzijn (in de stad – welzijnsbeleid is stedelijk beleid) impliceert echter dat meer groepen dan alleen maar de kansarmen moeten profiteren van dergelijk beleid (het spoor van de sociale menging licht weer op). Het tot dan gevoerde beleid is voor deze actoren anachronistisch (13); het stedelijk (welzijns-) beleid is nog onvoldoende ontwikkeld om efficiënt te zijn. Dit groeiend inzicht vraagt om een verbreding van het beleid. Uit de feiten achteraf zal blijken dat hier minder verbreding van beleid dan wel vervanging plaatsvond, de vervanging van een kansarmoedebestrijding door een meer algemeen sociaal economisch beleid. Begripsmatig gaat het dan om de vervanging van een sociaal impulsfonds door een stedelijk impulsfonds.

In feite markeert Uitermark hier de plaats waar een discours door een ander vervangen wordt, vervanging van een discours over kansarmoede in de steden door een discours over stedelijke ontwikkeling. En dit discours zal uitgeselecteerd

worden door de centrale overheden. In 1999 komt de VLD in de regering (in de eerste paarse coalitie). In de regeringsverklaring worden stedelijke problemen als problemen van stadsvlucht omschreven. Steden moeten terug aantrekkelijke woonomgevingen worden. Het thema van de verhoging van de kwaliteit van het leven uit de regeringsverklaring wordt doorgetrokken naar het stedenbeleid. De beleidsbrief van minister van grootsteden B. Anciaux (stedenbeleid 2000-2004) ondergaat een drastische desocialisering. Nadruk ligt op economische ontwikkeling en aanknopingsputen hiervoor zijn de troeven van de stad. Er is slechts nog verhoogde aandacht voor achterstandsgedebieden. De positie van welgestelde huishoudens komt centraal te staan. Ze vormen de kern van het nieuw beleid. In Peters' beleidsbrief betrof het nog een nevenpleidooi. Het beleid is een middenklasse-beleid geworden. Ook de territoriale schaal waarop gedacht wordt verandert: van achterstandswijk naar stad als geheel. De stad wordt als een levend geheel, een organische eenheid gedacht (14).

Ook de gemeentes krijgen opnieuw een centralere rol. Via het gemeentefonds en het stedenfonds (SIF in drastisch geheroriënteerde vorm) worden middelen naar de gemeentes gesluisd die autonoom over de besteding kunnen beslissen. Na het korte interregum van Anciaux wordt de lijn bij Van Grembergen doorgetrokken. In zijn beleidsbrief is armoede geen object van beleid meer, alleen een beschrijvende categorie. Nu heet het dat dualiseringsmechanismen moeten worden tegengegaan (15). Het begrip leefbaarheid vervangt sociale uitsluiting in de nieuwe bestuurlijke rationaliteit.

(13) Het gevoerde beleid kan slechts als anachronistisch gedacht worden doordat in de loop van de rit de evaluatiecriteria verschoven van de mate van het gericht zijn op onwelzijn naar het gericht zijn op het creëren van kansen.

(14) Opvallend zijn de vele biologische metaforen die het jargon doorspekken: leefbaar, revitalisatie, stadskankers, rotte plekken, verzuring, ...

(15) De term suggereert de verwijdering tussen groepen en heeft een ruimtelijke connotatie. Het opent andermaal de poort naar aandacht voor andere dan kansarmoedegroepen.

Vanuit zijn theoretisch analysekader vraagt Uitermark zich af hoe het komt dat het discours over stedelijke ontwikkeling aan belang won. Zijn verklaring is tentatief en vertrekt van de parallel die kan getrokken worden tussen de beleidsnota Peters uit 1995 en de regeringsverklaring uit 1999. In beide teksten gaat relatief veel aandacht uit naar stedelijke problemen i.t.t. de praktijk in de wijken vóór de redactie waarin vooral kansarmoede centraal stond. De verklaring is dan dat bij de opstelling van de nota een herschaling plaatsvindt. De vragen uit het analysekader – op welke schaal richten actoren zich; wanneer verwerven ze centraliteit in netwerken van interdependenties; op welke manier maken ze van hun strategische positie gebruik – vinden hier hun toepassing.

Zoals we reeds zagen steunde het armoedebeleid vóór '95 op de welzijnssector en armenorganisaties en was de wijk alleen als organisatiekader belangrijk. In de nota Van steden en mensen wordt dit aangevuld met het discours rond stadsvlucht en concentratie van armoede (het discours van wetenschappers en Gewest). Dit discours werd niet vertaald in de praktijk omdat het welzijnswerk daar weinig boodschap aan had. Tegelijk echter bracht de SIF-praktijk het armoedediscours op het niveau van actoren die zich meer op stedelijk niveau bewogen (o.a. SIF-coördinatoren). Voor hen was het wel belangrijk de stadsvlucht onder de aandacht te brengen. Het zijn ook deze actoren die bij de SIF-evaluatie werden bevraagd. Zij slaagden er in ingang te vinden in het traditionele, op het buitenstedelijk georiënteerde politieke bestek die belang had bij goedwerkende steden en waar bovendien de CVP aan belang had ingeboet.

Dit verhaal verklaart wel waarom het accent meer op stedelijkheid is komen te liggen, niet waarom de aandacht voor armen en achterstandswijken aan het tanen sloeg. Hier komt het VB weer om de hoek kijken. Doorheen de opeenvolgende verkiezingsoverwinningen bleek ook de electorale geografie van het VBB zich te wijzigen. Het VB is ook gesuburbaniseerd. Uit een soort distancieringsracisme, een soort preventieve reflex tegen verloedering van wijken zoals dat in de grootsteden het geval is, gaan ook niet-stadsbewoners hun stem aan het VB verpanden.

Deze wijziging tast de overtuigingskracht van het kansarmendiscours aan en concurrerende discours worden attractiever, zelfs deze van het VB zelf, die overgenomen worden (bvb. het discours rond veiligheid).

Enkele afsluitende beschouwingen.

Tot zover de analyse van Uitermark. Deze vrij indringende analyse van het ontstaan van stedelijk beleid in Vlaanderen toont overtuigend aan dat ook in deze materie „niets lijkt wat het is”. In het stedenbeleid zijn kansarme groepenobject van beleid, niet in functie van armoedebestrijding, wel in functie van controle. Stedelijk beleid heeft minder te maken met problemen in achterstandswijken, maar met problemen die deze wijken opleveren voor de samenleving.

Voor het welzijnswerk en dus ook voor het opbouwwerk, die daar deel van uitmaakt en die, althans in steden, bij uitstek de verbinding maakt tussen armoede en de territoriale concentratie daarvan, is deze lectuur vrij confronterend.

Ze geeft aanleiding tot vragen als daar zijn: wat was (is) onze rol in het SIF en nu in het stedenbeleid? Hoe staan wij tegenover sociale menging? Spelen wij in projecten in op de effecten van armoede danwel op de oorzaken ervan? Mogen we ons met onze analyse en werkzaamheden in de wijken „begraven”? Een andere bedenking die bij lezing opduikt houdt verband met de huidige malaise die hangt over de sector. Sommige stadsbesturen moeten onze projecten niet meer hebben. Het opbouwwerk schijnt onvoldoende gekend. Het slaagt er niet in zijn boodschap verkocht te krijgen. Men doet schamper over onze mogelijkheden en twijfelt aan onze resultaten. Dit brengt nogal wat zenuwachtigheid te weeg en vertwijfeling of het niet aan ons zou kunnen liggen. Misschien moeten we er wel van uitgaan dat we delen in die algemene malaise die volgens Uitermark het kansarmoedediscours te beurt valt. Toen armen plots belangrijk werden kregen ze kans om hun belangen te institutionaliseren, om hun plaats in te nemen in bestuurlijke netwerken en om hun positie te verdedigen. Centrale actoren vonden toen coalities met armen en hun organisaties belangrijk. Door de gewijzigde positie van

armen is ook de relatie met de centrale actoren gewijzigd: van samenwerking naar protest. Misschien moet het opbouwwerk zich in een ook voor haar gewijzigde situatie op het spanningsveld samenwerking-protest bezinnen. In het SIF werd voor de samenwerking gekozen. Welke keuze te maken naar de toekomst, bvb. in het kader van het Lokaal Sociaal Beleid (weer zo'n begrippenpaar dat op een modieuze manier een bepaald beleidsdiscours probeert te overspannen).



Actie: Bidonville Mobiel 2004

Foto's: Michel Demol

Terug naar Uitermark. Met zijn analyse over het ontstaan van het stedelijk beleid beschrijft hij vanuit een verrassende invalshoek ook het kansarmoedebeleid maar dan als een soort surrogaat voor wat een feitelijk kansarmoedebeleid zou moeten betekenen. Vanuit beheersingsoverwegingen is het AVA-beleid besteld, vervolgens gerecupereerd en, althans binnen het stedelijk beleid, op een zijspoor geplaatst. Hij stelt de vraag of er nu nog reden is, gelet op een anti-stedelijke traditie en vooral op het feit dat de aanleiding voor het aanzwengelen van het stedenbeleid verdwenen is, of er dus nog reden is om op het bestaand elan verder te gaan. Een stedelijk beleid blijft voor centrale actoren zijn aantrekkingskracht behouden.

Een van de redenen die aangehaald wordt is dat het zijn functie kan behouden voor het bevorderen van economische groei. Gelet op het groeiende belang van het stedelijke en regionale niveau als economische systemen in een post-fordistische periode kan men zich afvragen of de factor economische groei ook niet al van meetafaan een belangrijke rol speelde in de ontwikkeling van een expliciet stedelijk beleid. De uitgeholde stad van de jaren 70 en 80 werd herontdekt door andere dan beleidsactoren (bvb. de hausse in de kantoorbouw in Brussel na 1985) waarop deze laatste met specifieke beleidsmaatregelen hebben gereageerd (bvb. de gewestelijke wijkcontracten in Brussel). Door de analyse toe te spitsten op het Vlaamse stedenbeleid kon allicht de connectie stedelijke achterstandsgebieden - opkomst VB zo sterk voor het voetlicht komen. En daarmee is het tijd voor een laatste bemerking. België is een bestuurlijk uitermate complex land en de ene regering is de andere niet. Voor onze Noorderburen is dit misschien één pot nat, maar de vertaling van een federale regeringsverklaring naar een Vlaamse beleidsnota is slechts 1 spoor, waarmee lang niet alle mogelijke vertalingen zijn gegeven. Misschien moet de oefening wel eens herhaald worden voor de federale staat zelf, Wallonië en het Brussels Gewest.

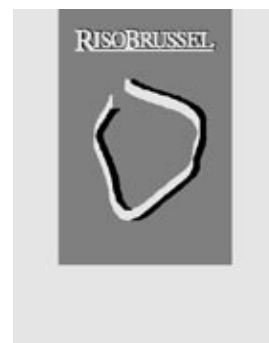
Alain Storme

Inhoud & Colofon

Editoriaal	p. 3
„De Noord aan ’t woord”. Bewonerscomités Noordwijk slaan nieuwe wegen in.	p. 5
Dure woningen in de Noordwijk. Schiet het wijkcontract zijn doel voorbij?	p. 18
Kuregem geeft geheimen huisvesting prijs.	p. 20
Gentrificatie in Brussel-centrum. Handelingsperspectieven voor het opbouwwerk.	p. 24
From Brussels to Belfast, toren Limite Limite verhuist.	p. 32
Exit armoedebestrijding in het stedelijk beleid? Het waarom van Justus Uitermark.	p. 34

Opbouwwerk Brussel wordt uitgegeven door het
Regionaal Instituut voor de Samenlevingsopbouw te Brussel,
Antwerpsesteenweg 295, 1000 Brussel
Tel.: (02) 203 34 24, Fax: (02) 203 50 64
E-mail: risobrussel@skynet.be, Website: www.risobrussel.be

© ® 2005 RISOBRUSSEL - Nr 83 Jaargang 21



Artikels:	Foto kافت:	Vormgeving & lay-out:
Manu Aerden	Michel Demol	Michel Demol
Gwendoline Daems		
Katleen Van Lerberghe	Tekstverwerking:	Drukkerij: ACCO
Bruno Van Loo	Kristel Van der Borgh	
Caroline Van Malderen		
Alain Storme	Eindredactie:	
David Van Vooren	Alain Storme	



met de steun van het
Brussels Hoofdstedelijk Gewest



